

ΒΑΪΟΣ Κ. ΒΑΪΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΗΣΙΟΔΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΕΓΕΙΑΚΗ RECUSATIO ΤΗΣ ΕΠΙΚΗΣ ΣΤΡΟΦΗΣ*

Μεταξύ των πιο εύγευστων καρπών που προήλθαν από τη συνάντηση της ελληνικής λογοτεχνικής παρακαταθήκης και του ρωμαϊκού πνεύματος συγκαταλέγονται οι συνθέσεις των Ρωμαίων ελεγειακών ποιητών της εποχής του Αυγούστου, οι οποίες θεωρείται δίκαια πως φέρουν έντονη σφραγίδα ρωμαϊκότητας σε σύγκριση με άλλα γραμματειακά είδη. Η παραδοχή πως η ρωμαϊκή ελεγεία αναδείχθηκε σε λογοτεχνικό πεδίο ανεξάρτητο εν πολλοίς από τον ελληνικό προπατορικό χώρο δεν συνεπάγεται, βέβαια, την παντελή απουσία της ελληνικής επιβίωσης στους ελεγειακούς στίχους, αλλά σημαίνει την πολύ επιτυχημένη ενσωμάτωση και την οργανική ένταξη σε αυτούς των παρατηρούμενων επιδράσεων, σε βαθμό μάλιστα που να μην είναι πάντοτε εύκολο να σταθμίσει κανείς με εγκυρότητα το εύρος και την έκταση των επιρροών αυτών¹.

Το πνευματικό κεφάλαιο που κληροδότησε ο Βοιωτός ποιητής της αρχαϊκής περιόδου, ο Ησίοδος, δεν ήταν δυνατό να μείνει και δεν έμεινε αναξιοποίητο από τους πρόθυμους να συλλέξουν, να μελετήσουν, να αφομοιώσουν ή να

* Ευχαριστώ τον φίλο δρ. Νίκο Γκόννη για τις υποδείξεις του.

¹ Για μία συνοπτική παρουσίαση των κατά καιρούς θεωριών για την προέλευση της ρωμαϊκής ελεγείας και τις οφειλές της σε ελληνιστικά πρότυπα (αλεξανδρινή ελεγεία ή αλεξανδρινό επίγραμμα) και στον Κάτουλλο, βλ. Τάσος ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, *Puella formosa, Το γυναικείο κάλλος στον Κάτουλλο και τους Ρωμαίους ελεγειακούς*, Αθήνα 1994, σσ. 65-67.

αναπλάσουν κάθε αξιόλογο δημιούργημα της τέχνης του λόγου Ρωμαίους. Ο Βιργίλιος, πριν να διεκδικήσει με την *Αινειάδα* του τον τίτλο του Ρωμαίου Ομήρου, αντικαθιστώντας με το εθνικό του έπος τον «πατέρα» Έννιο στον ρόλο του *alter Homerus*, είχε αντλήσει, συνθέτοντας τα *Βουκολικά* του, από τους λογοτεχνικούς χυμούς του ποιητικού οίστρου του Θεοκρίτου² σχετικά με τη σύνθεση των *Γεωργικών* είχε χωρίς δισταγμό παραδεχθεί ότι η φιλοδοξία του ήταν να ψάλει *Romana per oppida* ένα *Ascraeum carmen*² αποτίοντας την οφειλόμενη αναγνώριση στην επιρροή του Ησιόδου και χωρίς να διστάσει να υπερβάλει, μάλιστα, σχετικά με το πραγματικό μέγεθος της επίδρασης που δέχθηκε.

Το περιεχόμενο, όμως, της μελέτης αυτής δεν είναι οι πιθανές επιδράσεις του ησιόδειου έργου που είναι δυνατό να ανιχνευθούν στο σώμα της αυγούστειας ποίησης (η έκταση των οποίων, άλλωστε, δεν θα επέτρεπε την εξέτασή τους στο πλαίσιο ενός περιορισμένης έκτασης άρθρου), αλλά η έρευνα της σημασίας ενδεχόμενων ησιόδειων επιβιώσεων στη ρωμαϊκή ελεγεία ως προς τον βαθμό που αυτές οδηγούν στην υπόδειξη ή την αποκάλυψη στοχεύσεων των Ρωμαίων δημιουργών συναφών με το λογοτεχνικό πεδίο στο οποίο επιθυμούν οι τελευταίοι να κατατάσσονται. Επιχειρείται με άλλα λόγια να μελετηθεί η σημασία της μνείας ή της επίκλησης του ονόματος του Βοιωτού ποιητή ή της σκόπιμης (και κάποτε σχεδόν επιδεικτικής) επανάληψης ησιόδειων λογοτεχνικών τρόπων ή ιδεών ως προς τον προσδιορισμό και την καταγραφή της ειδολογικής ταυτότητας της συγκεκριμένης αυτής μερίδας δημιουργών της εποχής του Αυγούστου και ως προς τον φωτισμό των σχετικών με την ποιητική τέχνη επιλογών τους.

Στον Προπέρτιο οι θεματικοί υπαινιγμοί στο έργο του Βοιωτού ποιητή και η χρήση λογοτεχνικών τρόπων από τους στίχους του έχουν σε μεγάλο βαθμό ήδη υποδειχθεί από τη

² Βλ. Verg., *Georg.* II, 175.

φιλολογική έρευνα³. Από το έργο του Προπερτίου δεν απουσιάζουν, όμως, και ευθείες, σαφείς αναφορές στον Ησίοδο μέσα από την προσφιλή στους ελεγειακούς (αλλά και εν γένει στους ποιητές) τεχνική της μετωνυμίας ή της αντονομασίας⁴. Στη δέκατη ελεγεία από τη δεύτερη συλλογή των ποιημάτων του ο Προπέρτιος⁵ καταλήγει με την ανακοίνωση

*nondum etiam Ascraeos norunt mea carmina fontis,
sed modo Permessi flumine lavit Amor*⁶.

Δεν γνώρισαν ακόμη τα τραγούδια μου τις πηγές της Άσκρας, αλλά μόνο στον Περμησσό ποταμό τα έλυνσε ο Έρως.

Στην περίφημη ελ. II, 13A ο Ούμβρος ποιητής μας πληροφορεί ότι

*hic me tam gracilis vetuit contemnere Musas,
iussit et Ascraeum sic habitare nemus*⁷.

Αυτός (ο Έρως) μου απαγόρευσε να περιφρονήσω τις αβρές Μούσες

και με διέταξε έτσι να κατοικήσω το Ασκραίο άλσος.

Στην ελ. II, 34B ο Προπέρτιος επιβεβαιώνει μία αλήθεια που ήταν ήδη ομολογημένη πραγματικότητα για την εποχή του από τον ίδιο τον Βιργίλιο και κοινός τόπος της μεταγενέστερης φιλολογικής έρευνας, την ησιόδεια επίδραση στα Γεωργικά του ποιητή από τη Μάντουα:

*tu canis Ascraei veteris praecepta poetae,
quo seges in campo, quo viret uva iugo*⁸.

³ Βλ., για παράδειγμα, Francis CAIRNS, «The Milanion/ Atalanta exemplum in Propertius, 1, 1: *videre feras* (12) and Greek Models», *Homages à Jozeph Veremans* (édités par Freddy Decreus et Carl Deroux), *Collection Latomus*, volume 193, Bruxelles 1986, σσ. 29-33.

⁴ Για την ελεγειακή και εν γένει ποιητική αυτή τεχνική βλ. Prop. III, 1, 1, III, 9, 44, Ov., *Ars* III, 329, R. A. 760, *Tr.* I, 6, 2. Βλ. ακόμη τα σχόλια του Archibald ALLEN, «Propertius and 'Coan Philetas'», *CQ* new series XLVI (1996), σσ. 308-309.

⁵ Για τα αποσπάσματα του Προπερτίου χρησιμοποιείται η έκδοση του E. A. BARBER (Oxonii 1978).

⁶ Βλ. Prop. II, 10, 25-26.

⁷ Βλ. Prop. II, 13A, 3-4.

⁸ Βλ. Prop. II, 34B, 77-78.

Συ ψάλλεις τις διδαχές του γηραιού ποιητή από την Άσκη,
σε ποια πεδιάδα το στάρι, σε ποιο λόφο ανθίζει το αμπέλι,
γράφει απευθυνόμενος στον Βιργίλιο. Η μεγάλη φήμη του
Ησιόδου επιτρέπει την ποιητική απαθανάτιση των βοιωτικών
τοπωνυμίων στο κέντρο της κοσμοκράτειρας Ρώμης έξι
περίπου αιώνες έπειτα από τον θάνατο του ποιητή και είκοσι
αιώνες πριν από τις ημέρες μας.

Και οι τρεις ελεγείες στις οποίες απαντούν οι
αναφορές στον Ησίοδο και τη Βοιωτία βρίσκονται στην
εστία ενός γόνιμου και διαρκούς στην ποίηση του Προπερτίου
προβληματισμού αναφορικά με την τελική ειδολογική του
ένταξη, την αξία των ποιητικών ειδών και την κατάταξή του
στους μεγάλους δημιουργούς που θεράπευσαν την τέχνη των
Μουσών.

Οι εκδηλώσεις της αισιοδοξίας του Ούμβρου για την
ποιητική καταξίωση που θα επέλθει ως απόρροια της
συνεπούς εκ μέρους του θεραπείας του ερωτικού άσματος
θυμίζουν την αυτοπεποίθηση που διακατέχει τον ποιητή,
όταν αναλαμβάνει συχνά στους στίχους του και με τους
στίχους του τον ρόλο του ερωτικού *magister*. Το υψηλό
φρόνημα του Προπερτίου για την ποιητική καταξίωση δεν
αφορά πλέον μόνο σε έναν επιτήδειο *praeceptor amoris*,
αλλά σε έναν ικανό *praeceptor carminis amatorii*⁹, σε έναν
επαρκή θεωρητικό της λογοτεχνίας που αναλαμβάνει τον
ρόλο του απολογητή και υπερασπιστή της ερωτικής
διάστασης στην ποιητική θεματική. Η αναμενόμενη
καταξίωση δεν είναι κάτι που θα προκύψει μόνο ως καρπός
της συνεπούς προτίμησης στην ερωτική θεματική και
της καλλιτεχνικής εμμονής στον κατάλληλο να την
απεικονίσει ελεγειακό ρυθμό, αλλά τείνει στην ποίηση του
Προπερτίου να προσλάβει ευρύτερο χαρακτήρα και
κοσμοθεωριακή βαρύτητα: τίθεται σε συνάρτηση με την

⁹ Τούτο συμβαίνει, για παράδειγμα, στην ελ. Prop. I, 7 και στην ελ. I, 9, συνθέσεις που κάνουν μνεία σε περί ποιητικών ειδών συζητήσεις του Προπερτίου με τον φίλο του ποιητή Ποντικό, συνθέτη πιθανώς μιας *Θηβαΐδος*.

υιοθέτηση από τον ποιητή-εραστή ενός *modus vivendi* που βρίσκεται στον αντίποδα της *militia* στον δημόσιο και πολυπράγμονα βίο, και που έχει ως αναμενόμενη συνέχεια την απροθυμία για στράτευση στην επική ηρωική ποίηση¹⁰. Η επιλογή τρόπου ζωής (γενικά στην ελεγειακή ποίηση αλλά ιδιαίτερα και με θεμελίωση θεωρητική στην ποίηση του Προπερτίου)¹¹ συνδέεται άρρηκτα με την επιλογή ποιητικού χώρου και μέσου έκφρασης, ακριβώς όπως η ιδιότητα του ποιητή είναι αδιαχώριστη, συνυφασμένη με αυτήν του εραστή-πρωταγωνιστή των ελεγειακών συνθεμάτων¹², ακριβώς όπως οι *amores*¹³ στους ελεγειακούς στίχους περικλείουν με τη δισημία και τις νοηματικές προεκτάσεις που μπορούν να προσλάβουν όχι μόνο τους έρωτες του Προπερτίου αλλά και τις από αυτούς εμπνευσμένες συνθέσεις του¹⁴.

Ο Προπερτίος δεν χάνει ευκαιρία να διακηρύττει¹⁵ πως

¹⁰ Βλ. για το θέμα R. J. BAKER, «*Miles annosus: the Military Motif in Propertius*», *Latomus* XXVII (1968), σ. 326.

¹¹ Ο *modus vivendi* ενός ελεγειακού ταυτίζεται με το *in amore puellae vivere*. Πβ. Paul VEYNE, *L'Élegie érotique romaine, L'amour, la poésie et l'occident*, Paris 1983, σ. 102.

¹² Περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο είδος ποίησης η ελεγειακή περιλαμβάνει στενή σύνδεση της λογοτεχνικής με την ανθρώπινη δράση. Ο ελεγειακός ποιητής είναι ταυτόχρονα και εραστής, συζητεί για τον έρωτα και ερωτεύεται ο ίδιος, η ερωτική διαδικασία είναι η ανθρώπινη δραστηριότητα στο πλαίσιο της οποίας η ποιητική δημιουργία συνάπτεται με τον καλύτερο τρόπο στη φυσική ύπαρξη του ανθρώπου. Βλ. για μία παρόμοια αντιμετώπιση του ελεγειακού είδους Joy CONNOLLY, «*Asymptotes of Pleasure: Thoughts on the Nature of Roman Erotic Elegy*», *Arethusa* 33.1 (2000), σ. 91.

¹³ Βλ. για παράδειγμα τον στ. Prop. I, 7, 5.

¹⁴ Βλ. Θεόδωρος Δ. ΠΑΠΑΓΓΕΛΗΣ, *Η Ποιητική των Ρωμαίων «Νεωτέρων», Προϋποθέσεις και Προεκτάσεις*, Αθήνα 1994, σσ. 193-194.

¹⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο προβληματισμός του Προπερτίου για την ποιητική του κατεύθυνση, όπως αποκαλύπτεται στην ελ. II, 1.

η λογοτεχνική του επιλογή είναι ένα ποιητικό πεδίο που διακρίνεται κυρίως από τη *humilitas* στο ύφος και τη λιτότητα στη χρήση εκφραστικών μέσων. Η ειδολογική προτίμηση που δείχνει ο ποιητής στον λιτό και *levis* ερωτικό στίχο έναντι του μεγαλοπρεπούς και *gravis* επικού βρίσκεται σε απόλυτη συμφωνία με την ιδεολογική εκ μέρους του απόρριψη της δημόσιας πολυπραγμοσύνης¹⁶, συνάδει με την εν γένει απόρριψη του ηρωικώς ξην, την καταδίκη των παραδοσιακών ηρωικών αξιών, που απαντά σε πολλά σημεία του έργου του¹⁷. Από την άλλη, η φερόμενη ως κοσμοθεωριακή και ιδεολογική επιλογή της *paupertas* συνδυάζεται αρμονικά με την ειδολογική ένταξη του Προπερτίου στην ερωτική ελεγεία. Το γεγονός πως συχνά υιοθετεί τα χαρακτηριστικά του *pauper* για την ποιητική του *persona* δεν είναι απαραίτητο να ερμηνευθεί στενά ως κυριολεκτική προτίμηση για βιοτική ένδεια ή έστω ολιγάρχεια, αλλά στην ουσία οδηγεί σε διασάφηση και προβολή κυρίως της ελεγειακής ταυτότητας του Προπερτίου. Η ελεγεία, άλλωστε, ως απεικόνιση της *paupertas* και της *humilitas* στη λογοτεχνία, ως κατεξοχήν αντιπροσωπευτικό της εκφραστικής λιτότητας είδος, είναι η ποίηση των χαμηλών τόνων, βρίσκεται σε ακατάπαυστη αντιπαλότητα με τα είδη που απαιτούν υπερβολικό πλούτο και πομπώδη έκφραση¹⁸ αλλά και με τα δημοφιλή (ιδιαίτερα στους άρχοντες) εκείνα είδη που αποφέρουν (κάποτε διόλου ευκαταφρόνητες) υλικές απολαβές για εκείνους που τα θεραπεύουν.

¹⁶ Η απόρριψη της ενασχόλησης με τα κοινά και η καταδίκη του πολιτικοστρατιωτικού *negotium* αποτελεί μία επικούρειας καταγωγής αντίληψη που κυριαρχεί στον νου του ποιητή. Βλ. R. W. SHARPLES, *Stoics, epicureans and sceptics-An Introduction to Hellenistic Philosophy*, London and New York, σ. 87.

¹⁷ Βλ. για παράδειγμα τις ελεγείες I, 7, I, 9, II, 10 κ.ά. του Προπερτίου.

¹⁸ Πβ. J. K. NEWMAN, *Augustus and the New Poetry, Collection Latomus*, vol. LXXXVIII, Bruxelles - Berchem 1967, σ. 375.

Οι παλινωδίες και οι δισταγμοί δεν απουσιάζουν από τη λογοτεχνική παραγωγή του ποιητή που διατέλεσε προστατευόμενος του Μαικήνα, του ανθρώπου που το όνομά του έκτοτε συνδέθηκε διαχρονικά με εκείνους που θέτουν υπό τη γενναιόδωρη προστασία τους τα έργα της τέχνης και του πολιτισμού, του «υπουργού προπαγάνδας και πολιτισμού» του Οκταβιανού. Ο Μαικήνας εύλογο είναι πως πίεζε τον καλλιτέχνη από την Ουμβρία (ο Οράτιος ήδη είχε συμμορφωθεί προς αυτή την κατεύθυνση) για τη σύνθεση λογοτεχνίας που θα ήταν πιο εύκολο να αξιοποιηθεί στην επίτευξη της απόλυτης ιδεολογικής (μετά την πολιτική και στρατιωτική) επικράτησης της νέας τάξης πραγμάτων, που επήλθε μετά τη λήξη των εμφυλίων στη Ρώμη. Έτσι, στην ελ. II, 10 ο ελεγειακός μας εκπλήσσει¹⁹ αρχικά προσδιορίζοντας το ποιητικό του πεδίο στα ρωμαϊκά θέματα με διάθεση, μάλιστα, φαινομενικά σοβαρότερη από αυτήν που είχε επιδείξει στην ελ. II, 1²⁰, όπου ο ποιητής δεν αρκούταν μόνο στην άρνηση για την παραγωγή επικής ποίησης αλλά στην ουσία προχωρούσε και σε διαμαρτυρία απέναντι και στην αίτηση του Μαικήνα για θεματική στροφή²¹. Εκεί διαβεβαίωνε κατηγορηματικά ότι ως πηγή του πρωτογενούς για την ποίησή του θεματικού υλικού λειτουργεί μόνον η *puella*²², και απέκλειε την επική εκτροπή

¹⁹ Πβ. την εντύπωση που προξενεί η αρχική εξαγγελία του Προπερτίου ότι θα στραφεί στο ηρωικό άσμα, στην Α. GUILLEMIN, «L'élément humain dans l'élegie latine», *RÉLXVIII* (1940), σ. 109.

²⁰ Στην ελ. II, 1 το αίτημα του Μαικήνα για παραγωγή από τον Προπέρτιο ηρωικής ποίησης είχε ευγενώς απορριφθεί, στην ελ. II, 10 ο Προπέρτιος μοιάζει αρχικά να το αποδέχεται. Πβ. William R. NETHERCUT, «Propertius: Elegy 2. 10», *SO XLVII* (1972), σ. 80.

²¹ Τη διάσταση αυτή προσθέτει στην ερμηνεία της συγκεκριμένης σύνθεσης ανάμεσα σε άλλους ο Duncan F. KENNEDY, *The arts of love, Five studies in the discourse of roman love elegy*, Cambridge 1993, σ. 36.

²² Βλ. τους στ. Prop. II, 1, 3-4. Αναφορικά με τη δέσμευση αυτή βλ. τα σχόλια του Elio PASOLI, «Poesia d' amore e «metapoiesia»: aspetti

ή «παρεκτροπή» με επιχείρημα την αδυναμία του συγκεκριμένου είδους να αποδώσει την ερωτική ζωή²³. Το πρώτο δίστιχο της ελ. II, 10 φαίνεται να ανατρέπει τις μέχρι τότε διακηρύξεις και αποκηρύξεις του Προπερτίου:

*Sed tempus lustrare aliis Helicon choreis
et campum Haemonio iam dare tempus equo*²⁴.

Αλλά είναι καιρός να περιοδεύσω τον Ελικώνα με άλλους χορούς και να δώσω πια χρόνο στον ίππο της Αιμωνίας.

Ο Προπέρτιος είναι ή θέλει να μοιάζει έτοιμος να ενταχθεί στο επικό κλίμα²⁵ οχούμενος σε ένα άτι βίαιο και ευγενούς ράτσας, όπως φημίζονταν ότι είναι τα θεσσαλικά άλογα²⁶. Αν ο Ελικών αποτελεί μετωνυμία της ποίησης και η Αιμωνία²⁷ του πολέμου, ο συνδυασμός και των δύο τόπων-συμβόλων υπονοεί την ποίηση που απεικονίζει τον πόλεμο, δηλαδή το ηρωικό έπος²⁸.

Η επικράτηση του έπους, όμως, αποδεικνύεται όχι μόνο προσωρινή αλλά και φαινομενική, απατηλή, γιατί, καθώς οι διακηρύξεις του Προπερτίου αφορούν σε δεσμεύσεις σχετικές με το απώτερο και αόριστο μέλλον,

della modernità di Properzio», *Colloquium Properzianum* (I), Assisi, 26-28 marzo 1976, Atti, Assisi 1977, σ. 117.

²³ Βλ. Paul T. ALESSI, «Propertius: *Furor, Ingenium* and Callimachus», *Studies in Latin Literature and Roman History V* (Edited by Carl Deroux), *Collection Latomus*, Volume 206, Bruxelles 1989, σ. 227.

²⁴ Βλ. Prop. II, 10, 1-2.

²⁵ Φαίνεται αρχικά ότι είναι έτοιμος να προσεγγίσει και να ενταχθεί στο αυγούστειο κλίμα· πβ. Luigi ALFONSI, «Dall'ideale dell'«otium» all'ideale della Roma Augustea», *Colloquium Propertianum* (secundum), Assisi, 9-11 novembre 1979, Atti, Assisi 1981, σ. 88.

²⁶ Βλ. D. PAGANELLI, *Properce, Élégies*, Paris 1970, σ. 48, υποσημ.

2.

²⁷ Για την ταύτιση της Αιμωνίας με τη Θεσσαλία βλ. τα σύντομα σχόλια του Rudolf HELM, *Properz Gedichte*, Berlin 1965, σ. 253 αναφορικά με την ελ. II, 10.

²⁸ Βλ. Michael HENDRY, «Three propertian puns», *CQ new series* XLVII (1997), σ. 601.

αποτελούν το περιεχόμενο μιας νεφελώδους υπόσχεσης και όχι συντελεσμένη πράξη. Η επιδεικτική μετριοφροσύνη και η διαδήλωση χαμηλού αυτοσυναισθήματος²⁹ αποσκοπούν στην εύσχημη απόρριψη ή την αναβολή της επικής στροφής, που προφανώς ζητείται όλο και επιτακτικότερα από τους εκπροσώπους του νέου καθεστώτος. Η γεμάτη σεμνότητα διακήρυξη ότι ο Προπερτίος δεν έχει ακόμη καταφέρει να φθάσει στην πηγή της Άσκλης, δηλαδή στην Ιπποκρήνη, στις κορυφές του Ελικώνος, την πηγή από την οποία θα ήταν δυνατό να αντληθεί μία υψηλότερη ποιητική έμπνευση³⁰, αλλά ότι περιορίζεται προς το παρόν στην άντληση από τον ταπεινό Περμησό, που ρέει στους πρόποδες του Ελικώνος³¹, στην πράξη συνιστά μία εύσχημη αλλά όχι δυνατή να αμφισβητηθεί *recusatio* της επικής στροφής³².

²⁹ Τέτοιες ιδέες απαντούν και στη σύγχρονη ποίηση. Πβ. όσα αναφέρονται και στην Πούλια του Οδυσέα Ελύτη.

³⁰ Βλ. για τους συμβολισμούς αυτούς και το σχετικό με τους στ. 25-26 σχόλιο του W. A. CAMPS, *Propertius Elegies Book II*, Cambridge 1967, σ. 111.

³¹ Βλ. H. E. BUTLER and E. A. BARBER, *The Elegies of Propertius*, Hildesheim 1964, σ. 209, όπου αναφέρεται η περιπλάνηση του Γάλλου στον Ελικώνα και η με πρωτοβουλία των Μουσών κλήση του από τον Περμησό στην κορυφή του βοιωτικού όρους, προκειμένου να λάβει τον αυλό του Ησιόδου. Οι παραπάνω σχολιαστές μάς γνωρίζουν την ταύτιση Περμησσού-ερωτικής ποίησης και την καλλιμαχική άποψη που διασώζεται στα σχόλια του Σερβίου ότι η Αγανίππη θεωρείται η πηγή του Περμησσού. Μεταφέρουν ακόμη την άποψη του Πausανίου (IX, XXIX, 3) ότι ο Περμησός ήταν ο πατέρας της Αγανίππης. Οι μελετητές θεωρούν αναπόδεικτη, πάντως, τη συσχέτιση της Ιπποκρήνης με το επικό ποίημα και της Αγανίππης με το λυρικό αποκλειστικά, όπως και τη συσχέτιση του Περμησσού με τη λατρεία του Έρωτος.

³² Πβ. όσα γράφει ο Antonio LA PENNA, «Esiodo nella cultura e nella poesia di Virgilio», *Fondation Hardt pour l'étude de l'Antiquité Classique, Entretiens*, Tome VII (Hésiode et son influence) 1960, σ. 219 σχετικά με το χωρίο του Προπερτίου από την ελ. II, 10^a η συγκεκριμένη μελέτη ασχολείται κυρίως με την επίδραση του

Ο Προπέρτιος, απολογούμενος για την προσωρινή του αδυναμία να ψάλει για τον Αύγουστο, παρέλαβε την εικόνα από το ησιόδειο όνειρο που χρησιμοποιείται και στο προοίμιο των καλλιμαχικών *Αιτίων* και το προσάρμοσε, έτσι ώστε να είναι κατάλληλο να συμπεριλάβει και τον ίδιο³³. Στην έκτη από τις *Εκλογές* του Βιργιλίου ο Σειληνός στο τραγούδι του μεταξύ άλλων θεμάτων πραγματεύεται την κυριολεκτική «καθιέρωση», τον καθαγιασμό του Γάλλου ως ποιητή, του πρώτου από τους ελεγειακούς ποιητές. Ο πρώτος του ρωμαϊκού ελεγειακού κανόνα πλανιόταν, μας λέει ο Βιργίλιος, στον Περμησό, όταν τον συνάντησε μία από τις Μούσες, που τον οδήγησε στα βοιωτικά βουνά, *Aonas in montis*³⁴. εκεί τον χαιρέτισαν και τον καλοδέχθηκαν ο Απόλλων αυτοπροσώπως και οι λοιπές Μούσες. Ο ίδιος ο μυθικός τραγουδιστής Αίνος του προσέφερε τον αυλό που κάποτε είχε δοθεί στον Ησιόδο, ώστε ο Ρωμαίος να δυνηθεί να αποδώσει λογοτεχνικά τη γέννηση του *Gryneum nemus*³⁵, του Γρυνείου Άλσους, να παραγάγει δηλαδή «αιτιολογική» ποίηση.

Η αλληγορία που χρησιμοποιεί ο Βιργίλιος φωτίζει σε ικανό βαθμό και την προπερτιανή αναφορά στα δύο βοιωτικά τοπωνύμια. Παραφράζοντας ή προσαρμόζοντας σε νέα δεδομένα και στις καινούργιες απαιτήσεις το έργο του Ευφορίωνος ο Γάλλος επιδιώκει, λαμβάνοντας το χρίσμα και τον ησιόδειο αυλό από τον Αίνο και τις Μούσες, να εξελιχθεί ταυτόχρονα σε έναν άξιο διάδοχο του Ησιόδου, του πατέρα της επικής μυθολογικής-αιτιολογικής και όχι της επικής-ηρωικής ποίησης³⁶. Τι ήταν πρωτύτερα ο Γάλλος; Ένας

Ησιόδου στο έργο του Βιργιλίου.

³³ Βλ. Margaret HUBBARD, *Propertius*, London 1974, σ. 75. Την ίδια εικόνα χρησιμοποιεί ο ελεγειακός και στις ελ. III, 1 και 3, μόνο που οι εικόνες είναι στις περιπτώσεις αυτές πιο σύνθετες και λιγότερο συμβατικές.

³⁴ Βλ. Verg., *Ecl.* VI, 65.

³⁵ Βλ. Verg., *Ecl.* VI, 72.

³⁶ Πβ. LA PENNA, ό.π., σ. 218.

πλάνης στην κοιλάδα του Περμησσού, με άλλα λόγια ένας ερωτικός ποιητής³⁷.

Ο Προπέρτιος στη δική του περιπλάνηση σε μία συμβολική-λογοτεχνική και φανταστική Βοιωτία, παλινδρομώντας μεταξύ έπους και ερωτικής ποίησης, αρχικά στην ελ. II, 10 παραπλανά³⁸ για την πρόθεσή του να συναινέσει στην ηρωική θεματική και εξαγγέλλει την ενασχόλησή του και με πολεμικούς θριάμβους που ακόμη, μάλιστα, δεν έχουν συντελεσθεί, κοινοποιώντας με έμφαση τη συμμετοχή του στο δημόσιο εθνικό συναίσθημα³⁹, ενώ ερωτοτροπεί με το ηρωικό άσμα, καταλήγει στο τέλος να γνωστοποιήσει με ταπεινοφροσύνη πως για την ώρα παραμένει πιστός στον ταπεινό ελεγειακό στίχο⁴⁰ και στη

³⁷ Βλ. Georg LUCK, *The Latin Love Elegy*, London 1959, σ. 45.

³⁸ Η αίσθηση πως λείπει από τον Προπέρτιο πραγματική πρόθεση για στροφή προς το ηρωικό άσμα ενισχύεται από το απόλυτα απορριπτικό για τις αξίες του αυγούστειου καθεστώτος περιεχόμενο της ελ. II, 7, όπου ο εραστής και η αγαπημένη του χαίρουν και επιχαίρουν για την αποτυχία της περί γάμου νομοθεσίας του Οκταβιανού. Άλλωστε, μεταξύ της εξόχως ανατρεπτικής για τις ιδέες του *princeps* ελ. II, 7 και της πλούσιας σε μεταλογοτεχνικό προβληματισμό ελ. II, 10 παρεμβάλλονται δύο συνθέσεις που αναπαράγουν χαρακτηριστικά της παραδοσιακής ερωτικής ελεγείας θέματα. Βλ. Alison SHARROCK, «Constructing Characters in Propertius», *Arethusa* 33 (2000), σσ. 275-276.

³⁹ Η αναφορά του σε μία παγκόσμια ρωμαϊκή κυριαρχία και σε πολεμικούς θριάμβους που ενδεχομένως βρισκόνταν και εκτός των σχεδιασμών του ίδιου του Αυγούστου σχολιάζεται από τον Jean-Paul BOUCHER, *Études sur Propertius, Problèmes d'inspiration et d'art*, Paris 1965, σσ. 114-115.

⁴⁰ Η ειλικρίνεια της μεταστροφής που εξαγγέλλεται, αδυνατίζει σοβαρά από την ύπαρξη στην ίδια συλλογή μιας σύνθεσης, όπως η II, 7, στην οποία δηλώνεται απερίφραστα, με παρρησία που φθάνει τα όρια της ύβρεως, ότι ένας ποιητής έχει και άλλες προτεραιότητες από το να ετοιμάζει στρατιώτες για την πατρίδα. Διακηρύσσεται σε υψηλούς τόνους πως η μόνη μέριμνα του Προπερτίου είναι να ζει κατά τον ελεγειακό τρόπο, δηλαδή *in amore*, και επομένως να δημιουργεί μέσα σε αυτό το κλίμα. Βλ. για μία σύντομη θεώρηση της

χαμηλών ήχων ποιητική παραγωγή⁴¹. Η Άσκη, όμως, όπως ήδη αναφέρθηκε, για τον Γάλλο και τον Βιργίλιο δεν συμβολίζει το ηρωικό έπος και τον Όμηρο αλλά τον Ησίοδο και την ποίηση που συντίθεται κατά το πρότυπο του Βοιωτού. Το επίθετο «ασκραίος» αποδίδεται από τα βιργιλιανά και τα προπερτιανά χωρία στον Ησίοδο, έναν ποιητή που εκτιμάται⁴² πολύ από τον Καλλίμαχο και τους ακολούθους του⁴³. Ο Ησίοδος, όπως θα σημειωθεί και στη συνέχεια, θεωρείται ο πατέρας της διδακτικής ποίησης αλλά και της συμβατικά αποκαλούμενης «αιτιολογικής ποίησης», που δείγματά της θα μας δώσει στους αλεξανδρινούς χρόνους ο Καλλίμαχος με τα *Αίτια* και λίγο αργότερα ο Ρωμαίος Καλλίμαχος, ο ίδιος ο Προπέρτιος, κυρίως με τις συνθέσεις της τέταρτης συλλογής του. Με τρόπο έμμεσο, επομένως, ο Προπέρτιος, έχει επιτύχει να προϋδεάσει πως η πλήρης ηρωική στροφή αποκλείεται ακόμη και για το απώτερο μέλλον. Η αναφορά του Προπερτίου στο παράδειγμα ή την περίπτωση του Γάλλου, που διασώζεται στις *Εκλογές*⁴⁴, επιχειρεί να μετακυλήσει έντεχνα το λογοτεχνικό δίλημμα «ηρωικό έπος ή ερωτική ελεγεία» στην επιλογή μεταξύ της γραφής κατά το «ερωτικώς ζην», δηλαδή της άντλησης από τον ταπεινό Περμησσό της ερωτικής θεματικής από τη μία⁴⁵, και της

συγκεκριμένης σύνθεσης VEYNE, ό.π., σ. 102.

⁴¹ Με αυτόν τον τρόπο ερμηνεύει το τελευταίο δίστιχο και ο ALFONSI, ό.π., σ. 89.

⁴² Βλ. Arturo Álvarez HERNÁNDEZ, *La poética de Propertio (Autobiografía artística del 'Calímaco romano')*, Accademia Propertiana del Subasio, Assisi 1997, σ. 118.

⁴³ Βλ. Καλλίμαχου, *Επιγράμματα* XXVII.

⁴⁴ Το έργο αυτό ο Προπέρτιος είναι βέβαιο πως έχει υπόψη του, όπως μας αφήνει ο ίδιος να εννοήσουμε, όταν συνθέτει το δεύτερο βιβλίο των ποιημάτων του. Βλ. Prop. II, 34B, 61 κ.ε.

⁴⁵ Δεν είναι δυνατό να θεμελιωθούν σοβαρές αντιρρήσεις για την ερμηνεία (που είναι άλλωστε η πιο κοινή) του Περμησσοῦ ως τόπου συμβολικού της ερωτικής ποίησης βλ. Θεόδωρος Δ. ΠΑΠΑΓΓΕΛΗΣ, *Από τη βουκολική ευτοπία στην πολιτική ουτοπία, Μια μελέτη των*

ανόδου στις κορυφές της Άσκρης από την άλλη, της σύνθεσης, δηλαδή, σοβαρής επικής αλλά όχι απαραίτητα ηρωικής ποίησης.

Ενώ, λοιπόν, ο ελεγειακός σκόπιμα μας παραπλάνησε για την πρόσκαιρη διάθεσή του να εναρμονισθεί με τις απαιτήσεις μιας ηρωικής θεματικής, έντεχνα αποκαλύπτει στο τέλος της ελ. Π, 10 ότι το δίλημμα ουσιαστικά ποτέ δεν αφορούσε σε μία τέτοια αντιδιαμετρική καλλιτεχνική στροφή, παρά μόνο στην αξιοποίηση του μέρους της επικής παράδοσης που δεν είναι καθαρά ηρωικό· ομολογεί καθυστερημένα ότι θα τον ενδιέφερε να ακολουθήσει όχι το ποιητικό πρότυπο του Ομήρου και τον ηρωικό στίχο, αλλά του αιτιολογικού ή του διδακτικού Ησιόδου, που θαυμάζεται και από το αλεξανδρινό πρότυπο του Προπερτίου, τον Καλλίμαχο. Η μνεία, επομένως, του ησιόδειου Ελικώνος δείχνει στον υποψιασμένο αναγνώστη με αρκετή εγκυρότητα ότι ο Προπερτίος ουσιαστικά δεν σκοπεύει να εγκαταλείψει το ποιητικό πεδίο στο οποίο ως τότε υπάγεται⁴⁶.

Ο Ερμησιάναξ είχε δεχθεί, άλλωστε, ότι το ποίημα *Γυναικῶν Κατάλογος* ή *Ηοίαι* επέτρεπε την υπό όρους και *mutatis mutandis* κατάταξη του Ησιόδου ακόμη και στους ερωτικούς ποιητές⁴⁷. Η επιδοκιμασία του Καλλιμάχου για

Εκλογών του Βιργιλίου, Αθήνα 1995, σσ. 154-155 και 333-334, σημ. 152.

⁴⁶ Ο Hans-Peter STAHL, *Propertius 'Love' and 'War'*, Berkeley - Los Angeles - London 1985, σ. 160 υποστηρίζει ότι πρόκειται για *recusatio* του Προπερτίου να ασχοληθεί με την επική ποίηση. Αν ο Γάλλος αρχικά περιπλανάται στα νερά του Περμησού παραμένοντας ερωτικός ποιητής, αν έφτασε αργότερα στους *Ascræos fontes*, αλλά για να συνθέσει «αιτιολογική» ποίηση ή επύλλια και όχι ηρωικό έπος, πώς θα μπορούσε ο ίδιος να πραγματοποιήσει τόσο μεγάλο λογοτεχνικό άλμα, ώστε να δημιουργήσει με βάση την ηρωική θεματική;

⁴⁷ Βλ. Ερμησιάνακτος, *Fr. (Λεόντιον)* 7, 21-34:

Φημί δε και Βοιωτὸν ἀποπρολιπόντα μέλαθρον
 Ησιόδον πάσης ἥρανον ιστορίης

τον Ησίοδο ως πρότυπο του Αράτου είναι γνωστή από το 27^ο επίγραμμα, ενώ η αναγωγή του στη Θεογονία είναι εμφανής στο προοίμιο των *Αιτίων*. Υπήρχε χώρος, όπως απέδειξε η *Εκάλη* του Καλλιμάχου, για τη σύνθεση ενός καλλιμαχικού τύπου έπους⁴⁸, προοπτική που ο Προπέρτιος δοκίμασε αργότερα χωρίς να εγκαταλείψει το ελεγειακό μέτρο⁴⁹. Ο «κώδικας τιμής» της ομάδας των ποιητών που επηρεάζονται από το πνεύμα του Αλεξανδρινού κομποτέχνη υποχρεώνει τον Προπέρτιο να θεωρήσει τον Ησίοδο ως το μοναδικό κατάλληλο πρότυπο για το έπος⁵⁰. Για το μέλλον⁵¹ αφήνει, επομένως, ως ενδεχόμενο την

Ασκραίων εσικέσθαι ερώνθ' Ελικωνίδα κώμην
 ένθεν ο γ' Ηοίην μνώμενος Ασκραϊκήν
 πόλλ' έπαθεν, πάσας δε λόγων ανεγράψατο βίβλους
 υμνών, εκ πρώτης παιδός ανερχόμενος.
 Αυτός δ' ούτος αιιδός, ον εκ Διός αίσα φυλάσσει
 ήδιστον πάντων δαίμονα μουσοπόλων
 λεπτήν ης Ιθάκην ενετείνατο θείος Όμηρος
 ωδησιν πινυτής είνεκα Πηνελόπης,
 ην δια πολλά παθών ολίγην εσενάσσατο νήσον,
 πολλόν απ' ευρείης λειπόμενος πατρίδος·
 έκλεε δ' Ικαρίου τε γένος και δήμον Αμύκλου
 και Σπάρτην, ιδίων απτόμενος παθέων.

⁴⁸ Ο Προπέρτιος θεωρητικά θα ήταν πλησιέστερα από τους λοιπούς ελεγειακούς στη σύνθεση μυθολογικού έπους, αφού, ως γνωστό, είναι ο ποιητής που περισσότερο από τους άλλους ανατρέχει στη μυθολογία ως πηγή ποιητικής έμπνευσης στην ελεγειακή του παραγωγή. Για μία προσέγγιση του θέματος βλ. Richard WHITAKER, *Myth ad Personal Experience in Roman Love-Elegy, A Study in Poetic Technique*, Göttingen 1983, σσ. 87-135. Πβ. σχετικά με τον ρόλο της μυθολογικής διήγησης στη ρωμαϊκή ελεγεία το σύντομο σχόλιο του Pierre GRIMAL, *Ο έρωτας στην αρχαία Ρώμη*, Μετάφραση Νίκου Μ. Τσαγκά, Αθήνα 1990, σσ. 224-225.

⁴⁹ Βλ. John Kevin NEWMAN, *Augustan Propertius, The Recapitulation of a Genre*, Hildesheim - Zürich - New York 1997, σ. 216.

⁵⁰ Βλ. NEWMAN, *Augustan Propertius...*, σ. 218.

⁵¹ Βλ. και την ερμηνεία του χωρίου από τον Ettore PARATORE,

ενασχόληση με μία μορφή ποίησης που προσεγγίζει αυτήν του Ησιόδου (και όχι άλλου εκπροσώπου του επικού στίχου), υπόσχεται πως θα πιει από την πηγή που ήπие ο Βοιωτός και όχι ο Όμηρος, ενώ προς το παρόν εξακολουθεί να αντλεί από τα ήρεμα νερά του Περμησού, να εμπνέεται δηλαδή από το ερωτικό θέμα⁵².

Ωστόσο, έστω και αν ο «ησιόδειος τρόπος» δεν αποφέρει ως λογοτεχνικό καρπό απαραίτητα το απορριπτό από την αλεξανδρινή σχολή ηρωικό, αλλά γεννά το μυθολογικό-αιτιολογικό έπος, η διαφορά με τη μέχρι αυτού του σημείου παραγωγή του Προπερτίου παραμένει. Το ησιόδειο ύφος αποτελεί τον μόνο αποδεκτό επικό ή «σχεδόν επικό» τρόπο γραφής⁵³ για τον ελεγειακό, αλλά η πραγματικότητα δεν μεταβάλλεται: οι *Ascreai fontes* δεν παύουν ακόμη και με την παραπάνω οπτική να αντιπροσωπεύουν ένα *genus sublime*, που αντιτίθεται και αντιπαραβάλλεται προς το *genus tenue* της ερωτικής Μούσας, την οποία ακολουθεί προς το παρόν ο ποιητής. Η πραγματική διαφορά στο υψόμετρο που αναμφίβολα επιτρέπει και πιθανότατα επιδιώκει να διαφανεί ο Προπερτίος μεταξύ της κοιλάδας του Περμησού στους πρόποδες του Ελικώνος και των πηγών του Ησιόδου (που βρίσκονται ψηλότερα, αφού αντιτίθενται στο *flumen*), παρεμφαίνει εύγλωττα και μία σοβαρή διαφορά στο ποιητικό ύφος⁵⁴. Το ερωτικό είδος εξακολουθεί να θεωρείται - απρόθυμα έστω- ως μορφή υποδεέστερη του έπους, ακόμη και αν δεν πρόκειται για το πολεμικό αλλά για το ησιόδειο.

«Gli atteggiamenti politici di Properzio», *Bimillenario della morte di Properzio, Atti del Convegno Internazionale di Studi Properziani, Roma-Assisi, 21-26 maggio 1985*, Assisi 1986, σσ. 85-86, που συμφωνεί με τις παραπάνω θέσεις.

⁵² Ο PAGANELLI, ό.π., σ. 49, υποσημ. 3 και 4 κάνει μόνο διάκριση μεταξύ επικής και ελεγειακής ποίησης χωρίς τον διαχωρισμό του έπους σε αποδεκτό ησιόδειο και μη αποδεκτό από τους ελεγειακούς ομηρικό.

⁵³ Βλ. NEWMAN, *Augustan Propertius...*, σ. 269.

⁵⁴ Βλ. LUCK, ό.π., σ. 132.

Μία παρόμοια διάκριση των ποιητικών ειδών, που γίνεται αντιληπτή μέσα από ένα ποιητικό όραμα⁵⁵ του Προπερτίου, σχετικό πάντα με τις πηγές της ποιητικής έμπνευσης που βρίσκονται στον Ελικώνα, επιχειρείται και στην ελ. ΙΙΙ, 3. Η σύνθεση αυτή κατέχει την κεντρική θέση⁵⁶ σε μία πεντάδα ελεγείων που συγκεντρώνουν τη διατύπωση ενός επίμονου και ιδιαίτερα γόνιμου προβληματισμού σχετικά με την ποιητική τέχνη⁵⁷. Αν, όμως, στην ελ. ΙΙ, 10 οι *Ascreai fontes* (όπως και αν τους ερμήνευε κανείς) δεν αποκλειόταν πως θα αποτελέσουν πηγή ιερής έμπνευσης του Προπερτίου στο μέλλον, στην ελ. ΙΙΙ, 3 η προσέγγιση στην ιερή πηγή της Ιπποκρήνης, συμβολική πηγή ένθεης έμπνευσης για τους επικούς⁵⁸, απαγορεύεται ρητά και αυστηρά από μία παρέμβαση του Απόλλωνος⁵⁹ που δεν επιτρέπει περιθώρια για αμφιταλαντεύσεις και παλινδρομήσεις του ποιητή ή για αντιρρήσεις και παρεμβάσεις οποιουδήποτε άλλου⁶⁰ υπονοείται. Ο Προπέρτιος στη διάρκεια ενός ονείρου καλλιμαχικού τύπου βρίσκεται δίπλα στην Ιπποκρήνη στις κορυφές του Ελικώνος, εκεί όπου σύμφωνα με δήλωσή του αδυνατούσε να προσεγγίσει, όπως

⁵⁵ Πβ. την απαγόρευση του Απόλλωνος στον Προπέρτιο με αυτήν του *Quirinus* στον Οράτιο (*Sat. I, 10, 31* κ.ε.). Ο NEWMAN, *Augustan Propertius...*, σ. 242 αναφέρει και το όραμα του Εννίου στο προοίμιο των *Annales*, όπου ο επικός δέχεται την καθοδήγηση του Ομήρου του ίδιου και όχι του Απόλλωνος.

⁵⁶ Βλ. και την παρατήρηση του Alan WOOLLEY, «The structure of Propertius book III», *BICS* 14 (1967), σ. 81 σχετικά με τη δομή του τρίτου βιβλίου.

⁵⁷ Βλ. Christopher Powell FROST, «Propertius 3.3.45-46: Don't go near the water», *AJPh* 112 (1991), σ. 253.

⁵⁸ Βλ. PAGANELLI, ό.π., σ. 49, υποσημ. 3 και 4.

⁵⁹ Στην πρώτη σύνθεση από τους οβιδιακούς *Amores* τον ρόλο του Απόλλωνος για την αποτροπή της αποστασίας από τον ερωτικό στίχο αναλαμβάνει ο Έρως. Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για *recusatio* της επικής στροφής. Πβ. Rosalba DIMUNDO, *L'elegia allo specchio, Studi sul I libro degli Amores di Ovidio*, Bari 2000, σ. 37.

⁶⁰ Εννοείται προφανώς ο Μαικήνας.

μας γνωστοποίησε στη δέκατη ελεγεία του δεύτερου βιβλίου, και θυμάται πως από τα νερά της είχε πει ο «πατέρας» Έννιος, πριν ψάλει τους επικούς *Annales* του. Ο ελεγειακός προσποιείται ότι θα ακολουθήσει το παράδειγμα του «δεύτερου Ομήρου», αλλά την κρίσιμη στιγμή της καλλιτεχνικής του παρασπονδίας σε ξένους προς την ποιητική του ιδιοσυγκρασία χώρους επεμβαίνει ο Απόλλων, για να αποτρέψει τη μοιραία και άφρονα στροφή. Αν η μνεία του Βελλερεφόντη⁶¹ αποτελεί ένδειξη επική⁶², σύμβολο του ηρωικού άσματος, ο άλλος πόλος στην ίδια ποιητική σφαίρα του έπους είναι ο Ελικών, που αντιπροσωπεύει, επομένως, κατά τον NEWMAN το ησιόδειο έπος ή τον ησιόδειο, τον καλλιμαχικό τρόπο της επικής γραφής⁶³. Τον πειρασμό να συνθέσει κατά τον «πατέρα» Έννιο δηλώνει πως συναισθάνεται ένας ποιητής που από τον πρώτο στίχο της ελ. III, 3 διατυμπανίζει τον καλλιμαχισμό του και την επιβίωση της ησιόδειας ανάμνησης με την αναφορά του Ελικώνος⁶⁴. Μόνο που τώρα η Ιποκρήνη και οι κορυφές του Ελικώνος φαίνεται πως αντιπροσωπεύουν το ηρωικό άσμα:

*Quis tibi cum tali, demens, est, flumine? quis te
carminis heroi tangere iussit opus?*⁶⁵

Άμναλε, τι ήλθες να κάμεις σε έναν τέτοιο ποταμό; ποιος
σε πρόσταξε να αγγίξεις το ηρωικό έργο;

ρωτάει ο Απόλλων διερευνητικά αλλά στην ουσία ανακριτικά και εξεταστικά. Και στη συνέχεια ο θεός διευκρινίζει πως ο Προπέρτιος δεν είναι δυνατό να αναμένει τη λογοτεχνική του καταξίωση παρά μόνο από το

⁶¹ Στον στ. III, 3, 2. Πβ. την αναφορά στην Αιμωνία, γνωστή για τους ίππους της, σύμβολο πολεμικό και επομένως επικό, στους πρώτους στίχους της ελ. II, 10. Για τον στ. 2 βλ. το σύντομο σχόλιο του HELM, ό.π., σ. 262.

⁶² Βλ. NEWMAN, *Augustan Propertius...*, σ. 243.

⁶³ Βλ. NEWMAN, *Augustan Propertius...*, σ. 243.

⁶⁴ Βλ. NEWMAN, *Augustan Propertius...*, σ. 242.

⁶⁵ Βλ. Prop. III, 3, 15-16.

ποιητικό πεδίο που αρμόζει στη φύση του και τον προσορισμό του:

*non hic ulla tibi speranda est fama, Properti:
mollia sunt parvis prata terenda rotis*⁶⁶.

Δεν πρέπει να ελπίζεις φήμη καμία εδώ, Προπέρτιε:
τα μαλακά λιβάδια πρέπει να πατιούνται από μικρούς
τροχούς.

Ο Προπέρτιος προειδοποιείται πως δεν είναι δυνατό να αναμένει φήμη από οπουδήποτε παρά μόνο από το πεδίο που του ορίζεται από τις αρμόδιες με την ποίηση θεότητες⁶⁷. Η απαγόρευση δεν αφορά στο *speranda* αλλά στο *hic*. Στην ουσία όμως είναι ο Προπέρτιος ο ίδιος που δια στόματος Απόλλωνος απευθύνει προειδοποίηση προς κάθε πιθανό αποδέκτη πως ο ελεγειακός του προσανατολισμός συνιστά συμμόρφωση προς μία θεία επιταγή, δεν μπορεί να γίνει, συνεπώς, αντικείμενο διαπραγματεύσεως με κανένα. Και ο εξεταστικός τρόπος με τον οποίο αναζητείται ο ένοχος για την προγραμματιζόμενη -υποτίθεται- αποδημία του Προπερτίου στο ηρωικό άσμα δεν έχει άλλο σκοπό παρά να προειδοποιήσει έντεχνα και εύσχημα οποιονδήποτε έχει βλέψεις να τον πιέσει, πως αντιτίθεται σε πανίσχυρα *numina* και όχι μόνο στις επιταγές της καλλιτεχνικής του ιδιοπροσωπίας. Γιατί στο αυστηρό ερώτημα του θεού «ποιος σου είπε να αγγίζεις το ηρωικό άσμα», η απάντηση που έρχεται στον νου του σύγχρονου με μας (αλλά πιθανώς και του αρχαίου) αναγνώστη είναι: «ο Μαικήνας»⁶⁸. Έτσι, ένα όραμα που έλκει ίσως την ποιητική του καταγωγή από τον Καλλίμαχο,

⁶⁶ Βλ. Prop. Ill, 3, 17-18.

⁶⁷ Η κατηγορηματικότητα, βέβαια, της εκ μέρους του θεού της ποίησης απαγόρευσης, ο οποίος καταλήγει σε μία απορριπτική για το έπος δήλωση υπέρ της ερωτικής ελεγείας, δεν αναιρεί το γεγονός πως στο ίδιο βιβλίο ο Προπέρτιος δοκιμάζει νέους τρόπους και θέματα, όπως για παράδειγμα συμβαίνει στην ελ. Ill, 17 (ύμνος για τον Βάκχο). Βλ. για ανάλογες επισημάνσεις R.O.A.M. LYNE, *The Latin Love Poets, From Catullus to Horace*, Oxford 1980, σ. 148.

⁶⁸ Βλ. LUCK, ό.π., σ. 132.

αλλά είναι σχετικό με τον Ησίοδο και τη λογοτεχνική και φυσική γενέτειρά του, γίνεται και πάλι μέσο για τη διατύπωση των μεταλογοτεχνικών βλέψεων ενός αυγούστειου ποιητή.

Ο Προπέρτιος επανέρχεται στην ιδέα αναφορικά με την ύπαρξη δύο πηγών για τις διαφορετικής υφής ποιητικές κατευθύνσεις, σύλληψη που είχαμε συναντήσει και σχολιάσει με αφορμή την ελ. II, 10. Δεν αποκλείεται η ιδέα του να οφείλεται στην επιρροή του Καλλιμάχου, αλλά θεωρείται πιθανότερο πως αποτελεί σκέψη που εισάγει ο Προπέρτιος ο ίδιος⁶⁹ οδηγούμενος ενδεχομένως από τη διαφοροποίηση της ποιητικής κατεύθυνσης του Γάλλου, που μας γνωστοποιείται στους στ. 64 κ.ε. του έκτου βιβλίου των *Εκλογών*⁷⁰. Είναι αλήθεια πως το όραμα της ποιητικής περιπλάνησης στον Ελικώνα και οι επιτακτικές συμβουλές του Απόλλωνος προς τον ποιητή που βρίσκεται κάθε φορά στη δικαιοδοσία του είναι θέμα που απαντά και στο προοίμιο των *Αιτίων*⁷¹. εκεί δίνεται η εντολή προς τον Καλλιμάχο να υπηρετήσει την

⁶⁹ Ωστόσο ο HERNÁNDEZ, ό.π., σ. 118 πιστεύει ότι οι πηγές αυτές του Ελικώνος ήταν σύμβολο της υψηλήςποίησης, όπως φαίνεται από τους στ. Lucr. I, 927-928. Βλ. και Hor., *Carm.* I, 26, 6, III, 4, 25, που εμπνέονται από τη διατύπωση του Λουκρητίου. Σχετικά με το πρώτο από τα εδάφια αυτά του Ορατίου βλ. Kenneth QUINN, *Horace, The Odes*, Hong Kong 1984 (Reprinted with corrections, First published 1980), σσ. 171-172 και Κωνσταντίνου ΓΡΟΛΛΙΟΥ, *Οράτιος, Οι Ωδές βιβλίο 1, ερμηνευτική έκδοση*, Αθήνα 1986, σ. 255, όπου σχολιάζεται η επίκληση στη Μούσα. Για την τέταρτη Ωδή του τρίτου βιβλίου, βλ. Gordon WILLIAMS, *The Third Book of Horace's Odes*, Oxford 1969, σσ. 50-51 και QUINN, ό.π., σ. 250, όπου εκτός από την ιδιότητα του Ορατίου ως φίλου των Μουσών επισημαίνεται πως η επίκληση της Μούσας από τον Οράτιο ως *regina* (στ. 2) πραγματοποιείται υπό ησιόδεια επίδραση (συγκεκριμένα ανακαλεί τον στ. 79 της *Θεογονίας*).

⁷⁰ Βλ. στους BUTLER-BARBER, ό.π., σ. 266, το εισαγωγικό σχόλιο για την ελ. III, 3, και ακόμη τη σ. xlii.

⁷¹ Βλ. Καλλιμάχου, *Fragm.* 1, 21-1, 34.

λεπταλέην Μούσαν⁷². Η εκτίμηση του Αλεξανδρινού κομποτέχνη, που αποτέλεσε πρότυπο για τη σχολή των Ρωμαίων νεωτέρων και ασφαλώς για τον Προπέρτιο ομολογημένο στόχο μίμησης, και που η ποίησή του αποτέλεσε -ιδιαίτερα τα *Αίτια*- πηγή έμπνευσης για τις αιτιολογικές ελεγείες που πρόκειται να συνθέσει ο Προπέρτιος στο τέταρτο βιβλίο του, υπήρξε αναντίρρητη για τον Βοιωτό⁷³. Ο τελευταίος με τη *Θεογονία* του κατέστη στην ουσία και την πράξη λογοτεχνικός πρόγονος για το είδος αυτό της ποίησης που θεραπεύεται με τα καλλιμαχικά *Αίτια*. Στο XXVII Pf=LVI G-P από τα *Επιγράμματα* επαινείται ο Άρατος ως μιμητής του Ησιόδου -κατά το λεπτό βέβαια γούστο της Αλεξάνδρειας⁷⁴- όχι μόνο ως ποιητής που πραγματεύεται αστρονομικά και καιρικά σημεία⁷⁵ αλλά και στη μετρική και στην υιοθέτηση ενός σοβαρού προτρεπτικού τόνου ενός ποιητικού «εγώ» που μεριμνά για το καλό του αναγνώστη⁷⁶. Το προοίμιο των *Αιτίων* θυμίζει αυτό της ησιόδειας *Θεογονίας*⁷⁷ (ενός ποιήματος στην ουσία «αιτιολογικού»), αφού σε αυτό ο παλαιότερος ποιητής -αντίθετα από ό,τι που συμβαίνει στα *Έργα*, όπου επικαλείται τις Πιερίδες- προτιμά να εμπνευσθεί από τις Ελικωνιάδες Μούσες και μνημονεύει

⁷² Πβ. John WARDEN, *Fallax opus: Poet and Reader in the Elegies of Propertius*, Toronto - Buffalo - London 1980, σ. 100.

⁷³ Βλ. Καλλιμάχου, *Fragm.* 2.1-2.2. για την κλήση του Ησιόδου και την περιπλάνησή του στον Ελικώνα.

⁷⁴ Τη συγκεκριμένη διατύπωση επιλέγει η Φ. ΠΑΓΩΝΑΡΗ-ΑΝΤΩΝΙΟΥ, *Καλλιμάχου, Επιγράμματα*, Αθήνα 1997, σ. 218.

⁷⁵ Ο Ησιόδος μπορεί με άλλα λόγια να θεωρηθεί αιτιολογικός ποιητής όχι μόνο χάρη στη *Θεογονία* αλλά και με κριτήριο στίχους των *Έργων* του, όπως είναι οι στ. 383 κ.ε., παρατηρεί και η ΠΑΓΩΝΑΡΗ-ΑΝΤΩΝΙΟΥ, ό.π., σ. 215.

⁷⁶ Βλ. ΠΑΓΩΝΑΡΗ-ΑΝΤΩΝΙΟΥ, ό.π., σ. 215 και N. HOPKINSON, *A Hellenistic Poetry*, Oxford 1988, σ. 137.

⁷⁷ Πβ. J. P. SULLIVAN, *Propertius: A Critical Introduction*, Cambridge - London - New York - Melbourne 1976, σ. 37, όπου σχολιάζεται το ησιόδειο όραμα που, όπως υποστηρίζεται, χρησιμοποιήθηκε από τον Καλλιμάχο.

τις δύο πηγές της ποιητικής έμπνευσης⁷⁸, την *Αγανίππην*, *κρήνην ιοειδέα*⁷⁹ και την *Ιππου κρήνην*⁸⁰. Ο Ησίοδος⁸¹ είτε ο ίδιος είτε με τη νοερή μεσολάβηση του Καλλιμάχου είναι παρών στις περί ποιητικής συζητήσεις και αναζητήσεις του Προπερτίου.

Στον τέταρτο στίχο της ελ. II, 13A ο τόπος καταγωγής του Ησιόδου φαίνεται πως αντιπροσωπεύει⁸² όχι πια αποκλειστικά το λογοτεχνικό πεδίο του μυθολογικού ή του ηρωικού έπους, αλλά συνολικά την ποίηση. Η σφαίρα λογοτεχνικής δημιουργίας του Προπερτίου είναι που χαρακτηρίζεται ουσιαστικά ησιόδεια⁸³. Την επίσκεψη και τη μόνιμη παραμονή του ελεγειακού ποιητή στο *Ascraeum nemus* είναι ο ίδιος ο *Amor* που την επιτάσσει σε αυστηρό τόνο⁸⁴, οπότε το μόνο βέβαιο είναι πως αδυνατούμε στην

⁷⁸ Αναφορικά με την επίδραση του καλλιμαχικού προλόγου των *Αιτίων* βλ. HUBBARD, ό.π., σ. 74, όπου παρατηρείται ότι υπάρχουν σε αυτόν όλες οι αντιθέσεις που έχουν σημειωθεί σχετικά με τις διαφορετικές ποιητικές κατευθύνσεις που μπορεί να επιλέξει ένας ποιητής.

⁷⁹ Βλ. Ησιόδου, *Θεογονία* 3.

⁸⁰ Βλ. Ησιόδου, *Θεογονία* 7.

⁸¹ Πρόκειται, βέβαια, για έναν «καλλιμαχικό» Ησίοδο, ερμηνευμένο μέσα από το καλλιμαχικό πρίσμα. Όπως και ο Καλλίμαχος, ο Προπέρτιος δεν ενδιαφέρεται τόσο για την ηθική ή την ιδεολογική βαρύτητα που διακρίνει το έργο του Βοιωτού ή έστω την παιδευτική του αξία, αλλά τη θεματική ποικιλία που εισάγει στον επικό στίχο, για τον «επιστημονικό», «τεχνικό» και μυθολογικό χαρακτήρα της ποίησής του πβ. ΠΑΠΑΓΓΕΛΗΣ, *Από τη βουκολική ευτοπία...*, σσ. 157-158.

⁸² Κατά τους BUTLER-BARBER, ό.π., σ. 212.

⁸³ Βλ. NEWMAN, *Augustan Propertius...*, σ. 323.

⁸⁴ Ο *Amor* ενεργεί περίπου όπως ένας *dictator* της ποίησης και αποκλείει για τον Προπέρτιο να ακολουθήσει άλλη σχολή πλην αυτής του *ερωτικώς γράφειν*, είτε προσωποποιημένος, όπως στην ελ. II, 13A, είτε όχι, όπως στον στ. II, 1, 2. Πβ. τους στ. Prop. I, 9, 12, II, 10, 26, III, 1, 11, που περιέχουν επίσης επιταγές του έρωτα. Βλ. Τα σχετικά σχόλια και επισημάνσεις του NEWMAN, *Augustan Propertius...*, σσ. 525-526.

περίπτωση αυτή να προχωρήσουμε στην απόλυτη ταύτιση της περιοχής της Άσκρης, όπως είχαμε τολμήσει στην ελ. II, 10, μόνο με την επική ποίηση (σε μία διευρυμένη έστω μορφή της), κάτι που μας επέβαλλε το εκεί διατυπωμένο περί ποιητικής δίλημμα. Θα είμαστε, μάλιστα, πολύ πλησιέστερα στην αλήθεια, αν η προσπάθεια να προσδιορίσουμε ακόμη περισσότερο και για την ελ. II, 13Α το είδος της ποίησης που εννοείται με τη μετωνυμία *Ascraeum nemus*, μας οδηγούσε στο ερωτικό είδος.

Οι στίχοι

*hic me tam gracilis vetuit contemnere Musas,
iussit et Ascraeum sic habitare nemus*⁸⁵

Αυτός (ο Έρως) μου απαγόρευσε να περιφρονήσω τις αβρές Μούσες,

και με διέταξε έτσι να κατοικήσω το άλσος της Άσκρης, περιέχουν τη λέξη κλειδί *sic*⁸⁶, που προσδιορίζει και περιχαράκωνει το ιδιαίτερο είδος της ποίησης που θεραπεύει ο Προπέρτιος. Ο *Amor* διέταξε τον ποιητή να εισέλθει στο άλσος των Μουσών στον Ελικώνα, όπου και ο Ησίοδος κατά τη διάρκεια ένα παρόμοιου ονείρου έλαβε ποιητική έμπνευση από τις Μούσες (κατά τη Θεογονία)· ο Έρως έδωσε εντολή στον Προπέρτιο να προχωρήσει όχι ως τυχαίος εργάτης του λόγου, όχι αόριστα ως θεράπων των Μουσών, αλλά με τα όπλα που διαθέτει ως ελεγειακός ποιητής, *sic*, διατηρώντας τη λογοτεχνική του ιδιοπροσωπία, με την ελεγειακή του ταυτότητα. Αυτή ακριβώς επεξηγείται και διασαφείται παρακάτω, όπου αναφέρεται ο κατά τον Προπέρτιο σκοπός της ποιητικής τέχνης. Στους στ. II, 10, 25-26 αυτό το είδος ποίησης, ο ερωτικός στίχος, δεν είχε θεωρηθεί αρκετά υψηλό, για να του απονεμηθεί το επίθετο «ασκραίο»· στην ελ. II, 13 φαίνεται πως θεωρείται⁸⁷.

Η μνεία στην ποιητική έμπνευση που αντιπροσωπεύει η

⁸⁵ Βλ. Prop. II, 13A, 3-4.

⁸⁶ Βλ. BUTLER-BARBER, ό.π., σ. 212.

⁸⁷ Βλ. CAMPS, ό.π., σ. 116, το σχόλιο για τον στίχο 4.

Άσκη στη σύνθεση αυτή συνδυάζεται κυρίως με την προσπάθεια της *persona* του εραστή να σαγηνεύσει την Κυνθία και κατά δεύτερο λόγο αφορά στην πάγια προσδοκία του συγκεκριμένου ποιητή πως μέσα από τους στίχους του θα γίνει γνωστός:

sed magis ut nostro stupefiat Cynthia versu:

*tunc ego sim Inachio notior arte Lino*⁸⁸.

Αλλά πιο πολύ για να μείνει έκθαμβη η Κυνθία από τους στίχους μας:

τότε εγώ θα είμαι με την τέχνη μου πιο διάσημος

από τον γιο του Ινάχου, τον Λίνο.

Η στενή σύζευξη στην ελ. Prop. II, 13A της ερωτικής αφοσίωσης με την αξία της ποίησης ως ερωτικού όπλου και τη γενικότερη αναγνώριση που μπορεί να γεύεται ο ελεγειακός ποιητής παρέχει μία ακόμη ευκαιρία στον Προπέρτιο να προβεί με σαφήνεια αλλά αποφεύγοντας την επικίνδυνη να κολασθεί από το θείο αλαζονική οίηση σε μία εκ νέου *recusatio* της επικής στροφής: η άρνηση να εγκαταλείψει την ερωτική θεματολογία, η επιβεβαίωση της προτίμησης για την ελεγειακή ποίηση παρουσιάζεται συνυφασμένη με την εκούσια υπαγωγή του ποιητή και της τέχνης του στον αγώνα κατάκτησης της ελεγειακής ερωμένης⁸⁹. Υποκειμενική ελεγειακή ποίηση και ερωτικό υποκειμενικό βίωμα αλληλοτροφοδοτούνται και διατελούν σε μία διαρκή διαλεκτική σχέση, στο πλαίσιο της οποίας είναι δυσδιάκριτο ποιος από τους δύο παράγοντες προτάσσεται αξιολογικά ή προηγείται χρονολογικά του άλλου⁹⁰.

⁸⁸ Βλ. Prop. II, 13A, 7-8.

⁸⁹ Πβ. Theodore D. PAPANGHELIS, *Propertius: a hellenistic poet on love and death*, Cambridge - London - New York - New Rochelle - Melbourne - Sydney 1987, σ. 82, όπου παρατίθενται αρκετά παράλληλα χωρία (II, 13, 1-16, II, 1, 14, II, 13, 5-6, II, 26B, 25). Η συμμαχία έρωτα και ποίησης είναι το αντίβαρο που ισορροπεί τη σύμπραξη και τη συνοδοιπορία του έπους με την οικονομική δύναμη.

⁹⁰ Πβ. Giovanni D'ANNA, «Il rapporto di Propertius con Vergilio: una sottile polemica col classicismo augusteo», *Colloquium*

Μέσα από αυτή την οπτική η μνεία της Άσκλης ως τόπου συμβολικού της ποίησης σχετίζεται πολύ περισσότερο με την επιλογή του αντίπαλου προς το έπος ποιητικού πόλου παρά με τη διάσταση που είχε προσλάβει στην ελ. II, 10. Η μελέτη της ελ. II, 13Α αποδυναμώνει την απόλυτη ταύτιση της Άσκλης αυστηρά με το ηρωικό είδος και καθιστά δυνατή την ερμηνεία της με μεγαλύτερες πιθανότητες ως τόπου συμβολικού εν γένει της υψηλής ποίησης, στην οποία όμως είναι αναμφίβολα δυνατό να χωρέσουν και είδη όπως το ερωτικό⁹¹. Το γεγονός πως δηλώνεται ρητά ότι η μαγεία της ποίησης ασκείται στην ερωμένη, η αξιολογική υποβάθμιση της ορφικής δύναμης καταπράυνσης που διαθέτει η τέχνη του Λίνου⁹² σε σύγκριση με τη δύναμη που διαθέτει η ελεγεία να πείθει στο ερωτικό πεδίο την *puella* που διαθέτει η ελεγεία, επιβάλλει να εκλάβουμε ως πρωταρχική επιδίωξη του Προπερτίου τη συνεπή ενασχόληση με το είδος αυτό της ποίησης που εξασφαλίζει εύκολη πρόσβαση στην *domina*⁹³. Ο Προπέρτιος ορίζει το πεδίο του στην ποιητική σφαίρα του Ησιόδου⁹⁴, αλλά προχωρεί και διευκρινίζει πως αποκλειστικός σκοπός της ποίησής του είναι η κατάκτηση της γυναίκας. Ο Ασκραίος, όπως έχει σημειωθεί, δεν είναι ασύμβατος με το είδος ποίησης που θεραπεύει ο Προπέρτιος⁹⁵. Όταν μνημονεύει, συνεπώς, το Ασκραίο άλσος,

Propertianum (tertium), Assisi, 29-31 maggio 1981, Atti, Assisi 1983, σ. 48.

⁹¹ Πβ. την άποψη των BUTLER-BARBER, ό.π., σ. 209, που υποστηρίζουν ότι η Άσκλη δεν έχει ιδιαίτερο και ειδικό νόημα για τον Προπέρτιο.

⁹² Πβ. Tib. II, 4, 15-20. Σχετικά με τον Λίνο βλ. Verg., *Ecl.* IV, 56, VI, 67.

⁹³ Το ίδιο θέμα ο ποιητής διεξέρχεται στις ελ. I, 8B, II, 1, II, 13.

⁹⁴ Βλ. NEWMAN, *Augustan Propertius...*, σ. 323.

⁹⁵ Εξάλλου, ο Ησίοδος χρησιμεύει ως σημείο αναφοράς για όλη την παράδοση του επιγράμματος, που ακολουθεί την καλλιμαχική εκδοχή για τον καθαγιασμό του Βοιωτού ως ποιητή με την πηγή της Ιπποκρήνης. Βλ. σχετικά William BERG, *Early Virgil*, London 1974, σ. 152. Βλ. ακόμη και τη γνώμη του Ερμησιάναντος για τον Ησίοδο

ο ελεγειακός εννοεί ένα υψηλό επίπεδο ποίησης στο οποίο, όμως, είναι βέβαιο πως έχει θέση ο έρωτας ως λογοτεχνικό θέμα και ως ανθρωπινή αξία⁹⁶.

Είναι ανάγκη να σημειωθεί ακόμη πως οι στ. 3-4 της ελ. II, 13A αποτελούν μία εκ νέου παράφραση του κινούμενου σε ησιόδαιο κλίμα και πνεύμα προλόγου των καλλιμαχικών *Αιτίων*⁹⁷ και υπενθυμίζουν τους στ. 56-73 της έκτης (υπό ησιόδεια επιρροή) συντεθειμένης βιογυλιανής *Εκλογής*. Ο Προπέρτιος με την αναφορά στην Άσκη ανακοινώνει στην ουσία ότι ο ίδιος ακολουθεί τον Ησίοδο και τον Αλεξανδρινό θαυμαστή του, τον Καλλίμαχο, και εντάσσεται στην ποιητική σχολή των νεωτέρων αρνούμενος να εναρμονισθεί με το μεγαλειώδες και την *gravitas* στην ποίηση. Η απροθυμία του να χρησιμοποιήσει την τέχνη του Δίνου για την προσέλευση και την καθημέρωση των άγριων στοιχείων της φύσης εντάσσεται επίσης στη με κάθε τρόπο αποφυγή του μεγαλειώδους και του πομπώδους στην ποιητική δημιουργία⁹⁸.

Δεν είναι άσκοπο στο σημείο αυτό να υπενθυμισθεί ότι στην ελ. II, 10 ο Προπέρτιος είχε αναφέρει τις υψηλές πηγές της Άσκης σε αντίθεση με τα ήρεμα ύδατα της ταπεινής κοιλάδας του Περμησού. Στο πλαίσιο της προσχεδιασμένης εύσχημης *recusatio* της επικής στροφής από τον Προπέρτιο ο αναγνώστης αφηνόταν να συμπεράνει ότι στο υπό συζήτηση αξιολογικό δίλημμα η επική ποίηση αντιμετωπιζόταν ως υψηλότερο από την ερωτική είδος, τόσο όσο απέχει η κορυφή του Ελικώνος από τους πρόποδες του. Η αδυναμία του Προπερτίου να φθάσει στην κορυφή αυτή της ποίησης

ως ερωτικό ποιητή στους στ. 21-34 του Λεοντίου.

⁹⁶ Το *Ascraeum nemus* έχει περιέλθει ρητά στη δικαιοδοσία της καλλιμαχικής λεπταλής Μούσης, παρατηρεί ο ΠΑΠΑΓΓΕΛΗΣ, *Από τη βουκολική ευτοπία...*, σ. 160.

⁹⁷ Βλ. Gordon WILLIAMS, *Tradition and Originality in Roman Poetry*, Oxford 1968, σ. 481.

⁹⁸ Βλ. Γιαγιά Μωχάμεντ ΑΜΠΙΝΤΑΛΑ, *Προπέρτιος και Κυνθία*, Διατριβή επί Διδακτορία, Αθήναι 1978, σ. 100.

δικαιολογούσε εν μέρει (ή αποσκοπούσε να το πράξει) την παραμονή του στην κοιλάδα του Περμησσού, στον ερωτικό στίχο⁹⁹, εκεί όπου είχε παραμείνει και πλανιόταν και ο ιδρυτής του ρωμαϊκού ελεγειακού κανόνα, ο Γάλλος. Στην ελ. II, 13A η απόσταση αυτή φαίνεται πως έχει εκμηδενισθεί, αλλά όχι όπως θα περίμενε ο παραπλανημένος από τις εξαγγελίες για ενασχόληση με εθνικά θέματα αναγνώστης, που περιέχονται στην ελ. II, 10. Ο Προπέρτιος βρίσκεται στο ασκραίο άλσος, έχει διανύσει την απόσταση που τον χωρίζει από την υψηλή ποίηση, μόνο που δεν είναι πια διόλου βέβαιο πως με τον όρο αυτό εννοείται πάλι το ίδιο ποιητικό πεδίο, δηλαδή το έπος σε κάθε του μορφή. Το επίθετο «ασκραίος» έχει ήδη τονισθεί ότι από τους Ρωμαίους ποιητές συχνά χρησιμοποιείται με τη σημασία του ησιόδειου, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στον στ. II, 176 των *Γεωργικών* του Βιργιλίου¹⁰⁰. Με το *Ascræum nemus*, και αν ακόμη δεν εννοήσουμε αποκλειστικά το *carmen amatorium*, είμαστε για τη ελ. II, 13A υποχρεωμένοι να δεχθούμε τουλάχιστον πως συμβολίζεται κάθε είδος ποίησης (ασφαλώς και το ερωτικό-ελεγειακό) χωρίς διάκριση σε χαμηλότερα, υποδεέστερα και σημαντικότερα είδη.

Ο LEE¹⁰¹ σημειώνει πως κάποιος θα μπορούσε όχι με πολύ μεγάλη δόση αυθαιρεσίας να υποστηρίξει ότι ο Έρωσ διέταξε τον Προπέρτιο να συνθέσει ερωτική διδακτική ποίηση. Από αυτή την άποψη ο Προπέρτιος έχει αναδειχθεί με την ερωτική ελεγεία σε μιμητή του διδακτικού Ησιόδου, αφού, εξάλλου, στην ποίηση του αναλαμβάνει συχνά τον ρόλο του *praeceptor amoris* αλλά και αυτόν του *praeceptor carminis*

⁹⁹ Για την ταύτισή του με τη χαμηλότερη μορφή ποίησης, την ερωτική, βλ. Guy LEE - Oliver LYNE, *Propertius, The Poems*, Oxford 1994, σ. 147 και για την αντίθεση με την Άσκη, όπου βρίσκεται η πηγή του επικού εξαμέτρου, βλ. σ. 146.

¹⁰⁰ Βλ. το σχόλιο των Constance CARRIER - Palmer BOVIE, *The Poems of Propertius*, Bloomington 1963, σ. 203.

¹⁰¹ Βλ. LEE - LYNE, ό.π., σ. 147.

*amatorii*¹⁰², διδασκάλου όχι μόνο της ερωτικής πρακτικής αλλά και μιας ποιητικής με κύριο αντικείμενο τον έρωτα. Η διδακτική διάσταση¹⁰³ της ερωτικής ποίησης του ελεγειακού δεν υπογραμμίζεται μόνο από την αναφορά στον τόπο καταγωγής του Ησιόδου, αλλά τονίζεται στη συνέχεια από την ανάγκη χρήσης του ερωτικού στίχου ως μέσου πειθούς, μιας διαδικασίας που εμπεριέχει *de facto* το στοιχείο της διδασκαλίας, ενώ ο συσχετισμός ενισχύεται με τη διευκρίνιση του Προπερτίου πως στο ερωτικό και ποιητικό του στόχαστρο τοποθετείται μία *puella docta*¹⁰⁴. Σύμφωνα με τον Βιργίλιο ο Γάλλος είχε παραλάβει τον αυλό που είχαν εμπιστευθεί στον Ησίοδο οι Μούσες, γεγονός που μεταφράζεται στην κλήση του να συνθέσει «αιτιολογική», διδακτική ποίηση¹⁰⁵. Σε αυτή την απαίτηση (να τραγουδήσει τους μύθους της δημιουργίας και του ολέθρου) ο Γάλλος ίσως απέτυχε, όπως μαθαίνουμε από το τέλος των *Εκλογών*¹⁰⁶, αλλά θα μπορούσε (και το κατάφερε πράγματι) να ανταποκριθεί ο Βιργίλιος, που αναφέρει τον άτυχο ελεγειακό. Ο Προπέρτιος με τη σειρά του στην ελ. II, 13Α μοιάζει να δέχεται μία παρόμοια εντολή από τον θεό Έρωτα, οπότε η ποιητική διαμέσου στίχων διδασκαλία του πρόκειται φυσιολογικά και με το ίδιο κύρος που περιέβαλλε τον Ασκραίο να ασκηθεί σε θέματα απτόμενα του έρωτα· ο ελεγειακός πρόκειται και στοχεύει να μεταβληθεί, δηλαδή, σε έναν

¹⁰² Αυτό συμβαίνει, όπως έχει σημειωθεί, στις ελ. I, 7 και I, 9 με τις προτροπές και αιτιάσεις του Προπερτίου προς τον ποιητή Ποντικό.

¹⁰³ Για το θέμα γενικότερα βλ. Arthur Leslie WHEELER, «Erotic Teaching in Roman Elegy and the Greek Sources. Part II», *CPh* VL (1911), σσ. 56-77.

¹⁰⁴ Βλ. Prop. II, 13Α, 11.

¹⁰⁵ Πβ. Jasper GRIFFIN, *Virgil*, Oxford - New York 1986, σ. 32.

¹⁰⁶ Βλ. M. Owen LEE, *Death and rebirth in Virgil's Arcadia*, State University of New York 1989, σσ. 54 και 98. Ο Γάλλος έχασε τη Μούσα που ενέπνεε την ποίησή του· πιθανότατα απέτυχε να ανέλθει στο ύψος της αποστολής που λέγεται ότι του ανατέθηκε: στο τραγούδι του Σειληνού στην έκτη *Εκλογή* αναφέρεται πως ο Λίνος και οι Μούσες τού είχαν εμπιστευθεί τον ησιόδειο αυλό, για να τραγουδήσει μύθους ενδύνόντάς τους με αλεξανδρινό ύφος.

«Ησίοδο του έρωτα».

Ο Προπέρτιος μετέχει, λοιπόν, στο ιερό άλσος των υσιπέδων του Ελικώνος χωρίς να έχει κάμει καμία παραχώρηση ως προς τον ειδολογικό του προσανατολισμό. Αν ισχύει, μάλιστα, η εκτίμηση πως με την Άσκη εννοείται ειδικότερα το ερωτικό είδος, όπως διευκρινίζεται από τη συνέχεια της ελ. II, 13A, τότε και η ερωτική ελεγεία αναβιβάζεται στις κορυφές του όρους των ποιητών και των Μουσών. Το ότι η Άσκη έχει γίνει πλέον προσιτή δεν σημαίνει, βέβαια, πως αυτή κατεβαίνει στους πρόποδες του Ελικώνος, αλλά πως η ερωτική ποίηση υψούται *ex humili* στην κορυφή, πως η ερωτική ελεγεία κρίνεται άξια να τοποθετηθεί δίπλα στον Ησίοδο και το έπος, στο επίπεδο της διδακτικής ποίησης.

Η εξύψωση του ερωτικού στίχου που πραγματοποιείται στην ελ. II, 13A με όχημα τη μνεία και του Ησιόδου επιβεβαιώνεται από την αντιμετώπιση του ίδιου θέματος στην ελ. III, 1. Ο Προπέρτιος επιλέγει θριαμβικούς ποιητικούς ήχους, προκειμένου να διαδηλώσει πως επιζητεί την εξίσωση με τους Αλεξανδρινούς ομοτέχνους του όχι μόνο στο επίπεδο της ποιητικής τους δημιουργικότητας, γιατί αυτό πιστεύει πως το πράττει ήδη, αλλά να εξομοιωθεί μαζί τους και στις τιμές¹⁰⁷ τις οποίες γεύονται¹⁰⁸. Η νίκη της ελεγείας επί του έπους εξαγγέλλεται με όρους θριάμβου¹⁰⁹, η επικράτηση του καλλιμαχικού ύφους εμφανίζεται συντριπτική επί της επικής μεγαλοπρέπειας¹¹⁰, αυτή,

¹⁰⁷ Βλ. R. J. BAKER, «Propertius III, 1, 1-6 again. Intimations of immortality?», *Mnemosyne* XXI (1968), σ. 37 και BAKER, «*Miles annosus...*», σ. 331.

¹⁰⁸ Βλ. Daniel P. HARMON, «The Poet's Initiation and the Sacerdotal Imagery of Propertius 3. 1-5», *Studies in Latin Literature and Roman History I* (Edited by Carl Deroux), *Collection Latomus*, Volume 164, Bruxelles 1979, σ. 333.

¹⁰⁹ Βλ. Alan CAMERON, «The first edition of Ovid's *Amores*», *CQ* 18 (1968), σ. 326.

¹¹⁰ Πβ. Karl GALINSKY, «The Triumph Theme in the Augustan Elegy», *WS* 82 (1969), σ. 88.

όμως, η αυτοπεποίθηση -πρωτόγνωρη στον Προπέρτιο ακόμη και για το θέμα της προσδοκίας για ποιητική καταξίωση¹¹¹-, για να μην αποβεί εις βάρος του ποιητή νοούμενη ως ασύγγνωστη εκ μέρους του ύβρις, είναι ανάγκη να βασίζεται σε μία κυριολεκτική «καθιέρωση» του Προπερτίου και στην επίσημη υπαγωγή και προστασία του υπό τη θεία μέριμνα. Ο Προπέρτιος, πράγματι, εισέρχεται στο άλσος του Καλλιμάχου και του Φιλητά ως *primus puro de fonte sacerdos*· αξιοποιεί δηλαδή εκ νέου τη συμβολική δια των πηγών του Ελικώνος δήλωση της ποιητικής έμπνευσης, για να αναφερθεί στην ποίησή του και να αναβιβάσει με τον τρόπο αυτό ανεπαίσθητα το ερωτικό άσμα στα ύψη των πηγών του Ελικώνος, όπου στην ελ. II, 10 ακόμη δεν είχε τη δυνατότητα να φθάσει. Η απόσταση Περμησσού-Άσκρης, που γεφυρώθηκε στην ελ. II, 13A, μοιάζει ανύπαρκτη πλέον στην ελ. III, 1¹¹². Η ερωτική ποίηση φαίνεται πως λαμβάνει νέο κύρος χάρη στη χρήση ενός γενικά παραδεκτού ποιητικού συμβόλου, της κορυφής του Ελικώνος, που αντιπροσωπεύει υψηλότερο δείγμα ποίησης από αυτό που εκφράζει ο ποταμός Περμησσός, στα ύδατα του οποίου έπλεε αμέριμνος και ταπεινός ο Προπέρτιος στα μέσα του δεύτερου βιβλίου. Ο έρωτας αποδεικνύεται πως έχει θέση στην Άσκρη, η αναφορά στο *Ascraeum nemus* στην ελ. II, 13A φαίνεται πως δεν έγινε εκ παραδρομής, η κατάταξη του ερωτικού στίχου στις κορυφές του Ελικώνος δεν ήταν τυχαία.

Η τρίτη απόπειρα «συμφιλίωσης» των ποιητικών ειδών στην οποία εμπλέκεται το όνομα του Ησιόδου πραγματοποιείται από τον Προπέρτιο στην ελ. II, 34B μία ελεγεία που παρουσιάζει επίσης έντονο μεταλογοτεχνικό προβληματισμό. Από τους στίχους της συγκεκριμένης σύνθεσης παρελαύνουν τα ονόματα όλων των νεωτερικών προτύπων του Προπερτίου· ανάμεσά τους αναφέρεται και ο

¹¹¹ Πβ. Kathleen MORGAN, *Ovid's art of imitation*, Leiden 1977, σ. 23.

¹¹² Βλ. HERNÁNDEZ, ό.π., σ. 202.

Βιργίλιος, με τον οποίο τον χωρίζει θεματικό χάσμα από τον ελεγειακό, αλλά τον συνδέει, ασφαλώς, η νεωτερική επιζήτηση της λεπτότητας και της επιμέλειας στη μορφή του ποιητικού δημιουργήματος και, βέβαια, η επιδίωξη της καταξίωσης μέσα από την ποίηση¹¹³.

Το γεγονός ότι ο Προπέρτιος επιλέγει (τουλάχιστον φαινομενικά) υπερβολικά επαινετικούς¹¹⁴ και υψηλούς τόνους¹¹⁵, για να προαναγγείλει τη σύνθεση από τον Βιργίλιο της *Αινειάδος*¹¹⁶, δικαιολογεί αναμφίβολα την υπόθεση ότι πρόκειται για ενσυνείδητη εκ μέρους του προσπάθεια να οδηγήσει σε «συμφιλίωση» τις δύο διαφορετικές καλλιτεχνικές κατευθύνσεις που έχουν ακολουθήσει ο ελεγειακός και ο Βιργίλιος. Η ευκολία με την οποία ο Προπέρτιος πλέκει γενναιόδωρες και υψηλές *laudes* για τον θιασώτη μιας άλλης, αντίπαλης προς τη δική του, ποιητικής¹¹⁷ θα μπορούσε να υποκρύπτει την απaráγραπτη ελπίδα του ελεγειακού πως και ο ίδιος δεν πρόκειται να στερηθεί την καταξίωσή του ανάμεσα στους εργάτες του λόγου μόνο εξαιτίας της ειδολογικής διαφοράς που τον χωρίζει από τον ομότεχνό του.

¹¹³ Τον Βιργίλιο διακρίνουν όλα τα ποιοτικά και ποιητικά χαρακτηριστικά της σχολής των νεωτέρων εκτός, βέβαια, από αυτό της συντομίας.

¹¹⁴ Για μία σύντομη επισήμανση της φιλικής σχέσης του Προπερτίου με τον Βιργίλιο, βλ. Gilbert HIGHET, *Poets in a Landscape*, London 1999², σ. 111.

¹¹⁵ Χωρίς να αμφισβητείται παράλληλα η ανάδειξη του Εννίου σε δεύτερο Όμηρο, χωρίς δηλαδή να εξαιρούνται του επαίνου και αρχαιότεροι εκπρόσωποι του ηρωικού είδους.

¹¹⁶ Βλ. Prop. II, 34B, 65-66.

¹¹⁷ Ο Προπέρτιος δείχνει εκ πρώτης όψεως να εννοεί πως το νεοσυντιθέμενο έπος του Βιργιλίου ξεπερνά σε αξία τόσο την *Ιλιάδα*, όσο και τους *Annales* του Εννίου, όπως παρατηρεί ο Henry David JOCELYN, «Propertius and archaic latin poetry», *Bimillennarium della morte di Propertio*, *Atti del Convegno Internazionale di Studi Properziani*, Roma-Assisi, 21-26 maggio 1985, Assisi 1986, σ. 109.

Από την ελ. II, 34B αποκαλύπτεται υψηλή φιλοδοξία του Προπερτίου για υστεροφημία από την ποίηση, ιδιαίτερα αν δεν απουσιάζει και μία διάσταση υπαινικτικής πολεμικής στους ίδιους στίχους¹¹⁸ που μεταφέρουν τη *laudatio* του ελεγειακού για τον επικό και χαιρετίζουν με ενθουσιασμό τη γέννηση του εθνικού έπους των Ρωμαίων. Η αρχική εντύπωση από την *prima facie* ενθουσιωδώς εγκωμιαστική κρίση¹¹⁹ του ελεγειακού για την *Αινειάδα* μετριάζεται, αν λάβει κανείς υπόψη του, όπως ενθαρρύνεται να το πράξει¹²⁰, πως αυτό το έργο αντανακλά την εκ μέρους του ποιητή-δημιουργού επιλογή μιας κοσμοαντίληψης που έχει απερίφραστα αποδοκιμασθεί στους στ. II, 34B, 59-60 με την προβολή ως αντιπρότασης από τον Προπέρτιο του δικού του ιδανικού, ενός *otium* ολοκληρωτικού, αναπνευστικού και ανακουφιστικού. Μέσα από αυτό το ερμηνευτικό πρίσμα το εθνικό ρωμαϊκό έπος δεν είναι πλέον ένα κορυφαίο λογοτεχνικό δημιούργημα, υπέρτερο όλων των ποιητικών συνθεμάτων του ρωμαϊκού πνεύματος: φέρεται απλώς ως το καλύτερο έργο μέσα σε ένα χώρο που δεν είναι ο καλύτερος¹²¹. Για τον ελεγειακό δεν κοστίζει τίποτε να αναγνωρίσει στον Βιργίλιο την πρωτοκαθεδρία σε ένα είδος στο πλαίσιο του οποίου ο ίδιος έχει δημόσια αρνηθεί¹²² να συμμετάσχει σε ποιητικό αγώνα¹²³. Ο Προπέρτιος, που έχει προχωρήσει σε πιο ορθή από τον Βιργίλιο επιλογή *modus vivendi* και *scribendi*, υποβάλλει με διακριτικό αλλά σαφή τρόπο την ιδέα πως δικαιολογημένα ο ίδιος αναμένει την αναγνώριση της ποιητικής αξίας του, εφόσον δημιουργεί σε ένα

¹¹⁸ Βλ. Prop. II, 34B, 65-66.

¹¹⁹ Πβ. ALFONSI, ό.π., σ. 86.

¹²⁰ Βλ. Prop. II, 34B, 59-60.

¹²¹ Βλ. Giovanni D'ANNA, «L'evoluzione della poetica properziana», *Bimillenario della morte di Propertius, Atti del Convegno Internazionale di Studi Properziani, Roma-Assisi, 21-26 maggio 1985*, Assisi 1986, σσ. 59-60.

¹²² Βλ., για παράδειγμα, την ελ. II, 1 και πβ. όσα λέγονται στις ελ. I, 7 και I, 9 για την αδυναμία του έπους στον έρωτα.

¹²³ Βλ. STAHL, ό.π., σσ. 180-181.

λογοτεχνικό πεδίο που είναι κατά την άποψή του το υψηλότερο.

Η συμφιλίωση του Προπερτίου με τον Βιργίλιο, όμως, δεν πραγματοποιείται στο πεδίο του έπους. Μνημονεύοντας το έργο του ομοτέχνου του από τη Μάντουα ο Προπέρτιος απομακρύνεται σταδιακά από τη θεώρηση του επικού-ηρωικού του έργου, για το οποίο όχι χωρίς δόση ειρωνείας¹²⁴ ολοκληρώνει την κριτική στον στ. 66, και προτιμά να ασχοληθεί πιο διεξοδικά με τα προγενέστερα της Αινειάδος έργα του, τα Βουκολικά και τα Γεωργικά του¹²⁵. Ο Προπέρτιος, μάλιστα, στην παρουσίαση των προγενέστερων αυτών ποιητικών πτήσεων του Βιργιλίου αυθαιρετεί με έντεχνο τρόπο, αφού προχωρεί σε μία συλλογή από τις Εκλογές αναφορών αποκλειστικά σε θέματα έρωτα αφήνοντας εντελώς στην αφάνεια άλλες όψεις της πρώιμης βιργιλιανής θεματικής εξίσου ή και πιο σημαντικές από την ερωτική¹²⁶.

Ο στόχος είναι προφανής: ο Βιργίλιος καταχωρείται αθόρυβα όσο και αυθαίρετα μεταξύ των τραγουδιστών του έρωτα. Η διαφορά του από τον ελεγειακό δεν εντοπίζεται πλέον στον αποκλεισμό ή όχι του έρωτα από την ποιητική θεματική αλλά στην επιλογή από τους δύο δημιουργούς της ποιητικής ενασχόλησης με διαφορετικού τύπου *amores*¹²⁷. Αυτός του Βιργιλίου, ο βουκολικός έρωτας,

¹²⁴ Ένας έπαινος ότι κάποιος επικός αναδεικνύεται σε νέο Όμηρο, όταν προέρχεται από τη γραφίδα του Προπερτίου, είναι ανάγκη να αντιμετωπίζεται με επιφύλαξη, γιατί, όπως παρατηρεί και ο STAHL, ό.π., σ. 180 (πβ. και σ. 182), πρόκειται για λίαν αμφίβολη και διφορούμενη φιλοφρόνηση.

¹²⁵ Βλ. HERNÁNDEZ, ό.π., σ. 179. Η επανάληψη *tu canis* υπενθυμίζει με έμφαση τη διαδρομή που ο Βιργίλιος έχει ήδη διανύσει.

¹²⁶ Βλ. Giovanna GARBARINO, «Epiloghi properziani: le elegie di chiusura dei primi tre libri», *Colloquium Propertianum (tertium)*, Assisi, 29-30 maggio 1981, Atti, Assisi 1983, σ. 136.

¹²⁷ Σχετικά με τις διαφορές που εντοπίζονται ως προς τη σύλληψη του έρωτα στην ερωτική ελεγεία και στις Εκλογές, βλ. τη μελέτη του

παρόλο που μαστίζεται, ασφαλώς, σε κάποιο βαθμό από τις αναπόφευκτες δυσκολίες που συνοδεύουν από τη φύση της κάθε ερωτική υπόθεση¹²⁸, ευτυχεί να εκτυλίσσεται στο περιβάλλον μιας ειδυλλιακής φύσης και δεν οδηγεί ποτέ στη διατάραξη της ηρεμίας ενός βίου που εκτυλίσσεται έξω από τον χρόνο και την ιστορία. Αντίθετα, η ερωτική ελεγεία του Προπερτίου απεικονίζει (και είναι γέννημα που προέρχεται από) *sollicitos amores*, όπως είναι αυτοί που τραγούδησε ο Γάλλος¹²⁹, είναι ποίηση του ερωτικού πόνου, του θρήνου των ερωτευμένων και της αιώνιας και μόνιμα ανεκπλήρωτης ερωτικής προσμονής¹³⁰. Ο Βιργίλιος πιθανότατα δεν είχε ο ίδιος ιδέα για μία τέτοια ερμηνεία του έργου του, αλλά ότι τα *Βουκολικά* παρουσιάζονται από τον Προπέρτιο μέσα από αυτό το πρίσμα γίνεται σχεδόν αναντίρροπα δεκτό από την έρευνα¹³¹.

Το σύνολο της άτυπης νεωτερικής σχολής αντιμετωπίζεται από τον ελεγειακό μέσα από αυτήν την οπτική τονίζεται με τη μεγαλύτερη έμφαση η ανάλωση του ποιητικού οίστρου των νεωτέρων στην εξύμνηση μιας εράσμις γυναίκας και παραβλέπονται άλλες υπαρκτές και σημαντικές παράμετροι της παραγωγής τους¹³²: ο Βάρρων είναι πριν από όλα ο υμνητής της Λευκαδίας, ο Κάτουλλος της Λεσβίας, ο Κάλβος της Κοϊντιλίας και ο Γάλλος της Λυκωρίδος, ακριβώς όπως ο Προπέρτιος της Κυνθίας¹³³. Ο ελεγειακός ανάγει αναδρομικά (και ενδεχομένως αυθαίρετα) ένα διακριτικό των δικών του λογοτεχνικών *amores* σε μία

Theodore D. PAPANGHELIS, «Eros Pastoral and Profane: on Love in Virgil's *Eclogues*», στο Susana Morton BRAUND and Roland MAYER, *amor: roma, Love & Latin Literature, Eleven Essays (and One Poem) by Former Research Students*, Cambridge 1999, σσ. 44-59, ιδιαίτερα τις σσ. 44, 45, 47, 49, 52, 53.

¹²⁸ Βλ. Prop. II, 34B, 71

¹²⁹ Βλ. Verg., *Ecl.* X, 6.

¹³⁰ Βλ. GARBARINO, ό.π., σ. 137.

¹³¹ Βλ. GARBARINO, ό.π., σ. 137, υποσημ. 55.

¹³² Πβ. WILLIAMS, ό.π., σ. 487.

¹³³ Πβ. ALFONSI, ό.π., σ. 88.

χορεία προγενέστερων ομοτέχνων του, προκειμένου να αντλήσει νομιμοποίηση από την καταξίωση εκείνων για τη συνέχιση της δημιουργίας του χωρίς να μεταβάλει το πνεύμα που ως τότε τη διαπνέει¹³⁴.

Ο Βιργίλιος με τη συνδρομή και του Ησιόδου είναι το όχημα για τη μετάβαση του Προπερτίου και των νεωτερικών προτύπων του στις κορυφές της υψηλής ποίησης. Ποιος ακριβώς είναι ο ρόλος σε όλα αυτά του «Ασκραίου γέροντος» των στ. 77-78;

Η μνεία του Ησιόδου ως αντικειμένου μίμησης από τον Βιργίλιο στα *Γεωργικά*¹³⁵ σκοπεύει ακριβώς να τονίσει προς το λογοτεχνικό κοινό ότι το έργο του Ρωμαίου δεν είναι μονοδιάστατο· το διακρίνει πολυεδρικότητα, διαθέτει ποικίλες όψεις, από τις οποίες σκόπιμο είναι να μην παραβλεφθεί καμία. Ο Προπέρτιος υπενθυμίζει διακριτικά ότι ο Βιργίλιος δεν καθέλκει την ποιητική του καταγωγή και τα λογοτεχνικά του πρότυπα (μόνο) από τον ηρωικό Όμηρο· προτιμά να αποσιωπήσει στο σημείο αυτό της ελεγείας του την ποιητική συνάντηση του Ρωμαίου με τον Έλληνα επικό στη σύνθεση της *Αινειάδος* και την ανάδειξη του ποιητή από τη Μάντουα σε εθνικό ποιητή των Ρωμαίων και υμνητή του αυγούστειου καθεστώτος. Με τη μνεία του Ησιόδου ο Προπέρτιος επαναφέρει τον ομότεχνό του σε μία από τις πρώτες πηγές της ποιητικής του έμπνευσης θυμίζοντας ότι ομολογημένο σημείο αναφοράς του υπήρξε ένα είδος ποίησης που έχει καταχωρηθεί ως αντιπολεμικό, τα *Έργα* του Ησιόδου -μία εναλλακτική οδός για το έπος, μία δεύτερη πρόταση για τη χρήση του επικού μέτρου εκτός του ηρωικού θέματος, πέρα από τα κλέα ανδρών.

Ο Βιργίλιος φέρεται πως ανατρέχει στις ρίζες της

¹³⁴ Πβ. Gordon WILLIAMS, *The Nature of Roman Poetry*, London - Oxford - New York 1970, σ. 97-98.

¹³⁵ Τούτο δεν αμφισβητείται από τη φιλολογική έρευνα. Βλ., για παράδειγμα, CAMPS, ό.π., σ. 232, το σχόλιο για τον στ. 77. Πβ. και BERG, ό.π., σσ. 173-174 και Pierre GRIMAL, *Virgile ou la seconde naissance de Rome*, Paris 1985, σ. 171.

σωζόμενης ελληνικής λογοτεχνίας, για να βρει ένα πρότυπο στον αξιοσέβαστο, περίπου σύγχρονο του Ομήρου, αρχαϊκό Ησίοδο¹³⁶. Αν ο Γάλλος, όπως πληροφορηθήκαμε από τους στ. 64 κ.ε. του έκτου βιβλίου των *Εκλογών*, είχε παραλάβει τον αυλό του ποιητή της Θεογονίας από τον μυθικό τραγουδιστή Λίνο, προκειμένου να συνθέσει «αιτιολογική»-διδασκτική ποίηση, ο Βιργίλιος, όπως τονίζει ο Προπέρτιος, μιμείται τον ποιητή των *Εργων*¹³⁷, για να καταγράψει στα *Γεωργικά* *quo seges in campo, quo viret una iugo* (σε ποια πεδιάδα το στάρι, σε ποιο λόφο ευδοκίμει το αμπέλι¹³⁸).

Ο Βιργίλιος, μάλιστα, κατά τον Προπέρτιο έχει εμπλουτίσει το έργο του Βοιωτού προς την κατεύθυνση που προκρίνει και έχει επιλέξει για δικό του λογαριασμό ο ερωτικός ελεγειακός. Πέρα από τη χρήση της μυθολογίας ως ποιητικού υλικού¹³⁹, έχει χρησιμοποιήσει τα αγροτικά μοτίβα

¹³⁶ Τούτο, ασφαλώς, δεν σημαίνει ότι το ησιόδαιο στοιχείο είναι καταλυτικό ή περιοριστικό, γιατί, παρόλο που διδασκισμός και «παιδευτικοί» στόχοι ανιχνεύονται και εντοπίζονται με ευκολία στα *Γεωργικά*, δεν λείπουν οι αναφορές στον Λουκρήτιο· η φιλοσοφία της σκληρής δουλειάς γίνεται χαρά και ιδανικό και όχι θεία τιμωρία, όπως στα *Έργα* αναμειγνύονται όλα αυτά με την ελπίδα για το μέλλον της Ρώμης και δεν αποφεύγεται ακόμη και υμνητική κολακεία στον Οκταβιανό. Σε παρόμοιες παρατηρήσεις προβαίνει ο GRIFFIN, ό.π., σσ. 11-12.

¹³⁷ Ο Jean BAYET, «Les premières «Georgiques» de Virgile (39-37 avant J.-CHR.)», *RPh* (Troisième série) IV (56e de la collection) 1930, σ. 129 θεωρεί πως είναι υπερβολικό, βέβαια, να αποδοθεί ο δεύτερος ύμνος των *Γεωργικών* στον Ησίοδο, μόνο επειδή περιέχονται στο έργο του τρεις-τέσσερις στίχοι διάσπαρτοι σχετικοί με την αμπελουργία. Βλ. και τη σημ. 7 της ίδιας σελίδας στην παραπάνω μελέτη.

¹³⁸ Βλ. Prop. II, 34B, 78. *Una* και *seges* αντιστοιχούν στο δεύτερο και το πρώτο βιβλίο των *Γεωργικών*, όπως παρατηρούν οι BUTLER-BARBER, ό.π., σ. 261 στο σχόλιό τους για τους στίχους 77-78.

¹³⁹ Πβ. J. Whight DUFF - A. M. DUFF (ed.), *A Literary History of Rome, From the Origins to the Close of the Golden Age*, London - New York 1960², σ. 323.

του Έλληνα αρχαϊκού ποιητή ως καμβά¹⁴⁰ πάνω στον οποίο τοποθετεί τον έρωτα ως μία κατάσταση αδιατάρακτης ευδαιμονίας, για να πλάσει με ποιητικά υλικά μία Αρκαδία-τόπο κατάλληλο για τον έρωτα¹⁴¹. Αν, επομένως, στην πορεία για να συναντήσει τον επικό του προσανατολισμό, ο Βιργίλιος είχε δικαίωμα να προσθέσει τον έρωτα με την ιδανική του διάσταση στον «αντιερωτικό» Ησίοδο της υψηλής ποίησης συνθέτοντας και ο ίδιος υψηλή ποίηση, ασφαλώς ο Προπέρτιος δεν μπορεί να αποστερηθεί το δικαίωμα να προσθέσει στον έρωτα των ποιητών μία καθαρά ελεγειακή νότα αφιερώνοντας το έργο του στην εξύμνηση μιας και μόνης *domina* κατά το παράδειγμα των νεωτέρων και να επιθέσει την ελεγειακή σφραγίδα στο ερωτικό θέμα εισάγοντας τη διάσταση του πόνου, του *sollicitus amor*, του *obsequium*, του *servitium amoris*. Η καινοτομία του, ασφαλώς, εμπεριέχει μικρότερη τόλμη και ποιητικό θράσος από όσο είχε επιδείξει σε νεώτερη ηλικία ο μεγάλος επικός ομότεχός του.

Ο Ησίοδος αξιοποιείται, λοιπόν, από τον Προπέρτιο ως σημείο αναφοράς μιας «φιλοελεγειακής» -και πάντως όχι ασύμβατης ή εχθρικής προς την ελεγεία κατηγορίας του έπους αναφέρεται ως κοινή πηγή έμπνευσης του Προπερτίου και του Βιργιλίου, και ως πρότυπο που επιτρέπεται να ακολουθήσει ένας *poeta doctus* του αλεξανδρινού κλίματος¹⁴². Η απευθείας αναγωγή του ελεγειακού στον Βοιωτό παρουσιάζει το πρόβλημα ενός άλματος θεματικού από την «αντιερωτική» ή «ανερωτική»

¹⁴⁰ Πρόκειται, ασφαλώς, για αυθαίρετη ερμηνεία του Προπερτίου αλλά πολύ κατάλληλη να υπηρετήσει τους δικούς του ποιητικούς στόχους.

¹⁴¹ Για τον Προπέρτιο τα *Βουκολικά* είναι πριν από όλα ένας παράδεισος-ιδανικό σκηνικό για την ερωτική ποίηση. Βλ. σχετικά τη γνώμη και τον χαρακτηρισμό που διατυπώνει ο Charles FANTAZZI, «Virgilian pastoral and Roman love poetry», *AJPh* LXXXVII (1966), σ. 176.

¹⁴² Πβ. STAHL, ό.π., σ. 182.

Αρκαδία του Βοιωτού στην ερωτική ουτοπία του ελεγειακού¹⁴³ και το κενό αυτό καλύπτει κατά τρόπο ανέλπιστο, όχι χωρίς την παρεμβολή και χρήση τεχνασμάτων ο γεωργικός και βουκολικός Βιργίλιος, καθώς έχει μειώσει για λογαριασμό του Προπερτίου την απόσταση που θεωρητικά θα τον χώριζε από την υψηλή ποίηση¹⁴⁴.

Στο σημείο αυτό και σε σχέση με την απευθείας απόδοση στον Ησίοδο της έμπνευσης και της ιδιότητας του λογοτεχνικού προπάτορα των *Γεωργικών*, μία αλήθεια, άλλωστε, που ομολογεί απερίφραστα και ο ίδιος ο Βιργίλιος¹⁴⁵ (χαρακτηρίζοντας το έργο του *Ascraeum carmen*¹⁴⁶) είναι ανάγκη να γίνει η διευκρίνιση πως -αντίθετα με αυτό που παρατηρείται και σε άλλα έργα, όπως στα *Βουκολικά*, που ανάγονται σχεδόν απευθείας στον Θεόκριτο¹⁴⁷, ή στις

¹⁴³ Η έκφραση ανήκει σε έναν από τους πιο έγκυρους μελετητές της ρωμαϊκής ελεγείας, τον καθηγητή Παπαγγελή.

¹⁴⁴ Το βουκολικό ποίημα, ασφαλώς, αποτελεί ένα δείγμα ποίησης πιο φιλικής έναντι της ερωτικής ελεγείας από όσο το έπος, όπως παρατηρεί ο STAHL, ό.π., σ. 181.

¹⁴⁵ Η ησιόδεια επίδραση δεν σημαίνει ασφαλώς πως ο Βιργίλιος επιδιώκει να αναδειχθεί σε Ησίοδο *Romanus*, όπως επισημαίνει ο David O. ROSS, *Virgil's Elements, Physics and Poetry in The Georgics*, Princeton - New Jersey 1987, σ. 11. Τα *Γεωργικά* είναι ησιόδεια μόνο σε ορισμένα σημεία που αποτελούν παράφραση των *Εργων*, ιδιαίτερα στο πρώτο βιβλίο· ακόμα και εκεί, όμως, το ησιόδειο πρότυπο είναι αμυδρό. Η προσφορά ουσιαστικά του Ησιόδου είναι ένα σημαντικό καλλιμαχικής υφής και αξιοποίησης προηγούμενο σχετικά με την ποιητική και τη λογοτεχνική γενεαλογία (βλ. David O. ROSS, ό.π., σσ. 10-11), που παρέχει τη δυνατότητα σε δημιουργούς όπως ο Προπέρτιος να έχουν ένα σταθερό σημείο αναφοράς κατά την πορεία τους προς την ίδια κατεύθυνση.

¹⁴⁶ Βλ. Verg., *Georg.* II, 175.

¹⁴⁷ Βλ. HUBBARD, ό.π., σ. 69. Βλ. ακόμη για μία σύντομη αντιμετώπιση του θέματος των βιργιλιανών προτύπων Michael Von ALBRECHT, *Ιστορία της Ρωμαϊκής Λογοτεχνίας, από τον Ανδρόνικο ως τον Βοήθιο και η σημασία της για τα νεότερα χρόνια*, Τόμος πρώτος, Επιμέλεια: Δ. Ζ. Νικήτας, Ηράκλειο 1997,

Επωδούς του Ορατίου που είναι δυνατό να αναχθούν *mutatis mutandis* στο έργο του Αρχιλόχου¹⁴⁸- κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατό να γίνει ή δεν παρατηρήθηκε στη ρωμαϊκή ελεγεία. Τούτο είναι, βέβαια, ευεξήγητο, είτε επειδή το ελληνιστικό επίγραμμα, από όπου κατάγεται η λατινική ελεγεία, θεωρείται μικρό είδος, είτε, όπως είναι το πιθανότερο, γιατί, κατακτώντας την καλλιτεχνική τους αυτοσυνειδησία οι «παραδοσιακοί» σωζόμενοι ελεγειακοί της Ρώμης, ο Προπέρτιος και ο Τίβουλλος, είναι σε θέση να συλλάβουν ότι δεν προέρχονται από κανένα συγκεκριμένο Έλληνα ποιητή, αλλά πως η τέχνη τους είναι το ευτυχές αποτέλεσμα της επιτυχούς συγχώνευσης πολλαπλών επιρροών και συνισταμένη δημιουργικών ποιητικών δυνάμεων από ποικίλες κατευθύνσεις¹⁴⁹.

Η αναφορά, άλλωστε, του Προπερτίου στην ελ. Π, 34B σχετικά με την ομάδα των ποιητών που λειτουργούν σε ένα βαθμό ως πρότυπά του αποσκοπεί στην υπηρετήση των προσωπικών του ποιητικών στόχων και στη δικαιολόγηση, θεμελίωση και κατοχύρωση της δικής του θέσης στη χορεία των καλλιτεχνών του λόγου. Αν ο Βιργίλιος -εκτός από ηρωικό έπος κατά το πρότυπο του Ομήρου¹⁵⁰- έγραψε ερωτική ποιμενική ποίηση κατά το πρότυπο του Θεοκρίτου και συνέθεσε επιπλέον τα ησιόδεια αγροτικά *Γεωργικά*, παρέχει εκτεταμένα δείγματα μιας μορφής ποίησης που ένας νεοαλεξανδρινός Ρωμαίος, ο Προπέρτιος (ακριβώς όπως

σσ. 769-771. Ειδικά για τη βουκολική ποίηση, την ανάπτυξή της στη Ρώμη και τη συμβολή σε αυτό το θέμα του Θεοκρίτου βλ. όσα αναφέρονται στις σσ. 750-759.

¹⁴⁸ Για μία επιγραμματική επισήμανση παρόμοιων αναγωγών, βλ. Ε. J. KENNEY - W. V. CLAUSEN, *Ιστορία της Λατινικής Λογοτεχνίας*, Μετάφραση Θ. Πίκουλα, Α. Σίδερη-Τόλια, Επιμέλεια Α. Στεφανή, Αθήνα 1999², σ. 507.

¹⁴⁹ Πβ. HUBBARD, ό.π., σ. 69.

¹⁵⁰ Είναι γενικά αποδεκτό ότι ασφαλώς η *Αινειάς* αποτελεί μία σε πλήρη κλίμακα *aemulatio* του Ομήρου βλ. για μία γενική εκτίμηση KENNEY - CLAUSEN, ό.π., σ. 463.

λειτουργούσε ο αλεξανδρινός Καλλίμαχος απέναντι στον Ησίοδο) θα μπορούσε να θαυμάσει και να εκτιμήσει¹⁵¹.

Από την ποιητική παράδοση ο Προπέρτιος αντλεί και προβάλλει τα σημεία που τον αναπαύουν και εναρμονίζονται με τη βιοθεωρία του και το ποιητικό όραμά του: από τους νεωτέρους παραλαμβάνει -εκτός από την επίμονη επιζήτηση της λεπτότητας και της καλλιέργειας της μορφής σε συνδυασμό με τη θεραπεία του μικρού σε έκταση άσματος κατά τα καλλιμαχικά πρότυπα- τη θεματική αφοσίωση στον έρωτα και την ποιητική απεικόνισή του με λογοτεχνικό όχημα τη μορφή μιας και μόνης *domina* από τον Βιργίλιο επιλέγει τον νεωτερικό και ερωτικό -όχι μόνο τον βουκολικό ή τον αγροτικό- εαυτό του, από τον Ησίοδο την εναλλακτική, αντιηρωική οδό για το έπος.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις, ασφαλώς, δεν αναιρούν το γεγονός πως οι πραγματικοί πρόδρομοι του Προπερτίου είναι οι νεωτερικοί *amantes-poetae* των στ. II, 34B, 85-91: είναι χαρακτηριστικό πως ο Βιργίλιος, του οποίου η μνεία προηγείται, απομονώνεται από τον κατάλογο των ποιητών. Και τούτο συμβαίνει όχι ως απόρροια μιας ανομολόγητης και μάλλον αμφισβητούμενης στα μάτια του ελεγειακού υπεροχής¹⁵², αλλά κυρίως εξαιτίας της διαφοροποίησης των ποιητικών επιλογών του¹⁵³ σε σχέση με τους ερωτικούς νεωτέρους.

Από τη μελέτη της ποιητικής περιπλάνησης του Προπερτίου στη σφαίρα του μεταλογοτεχνικού προβληματισμού που πραγματοποιείται στην ελ. II, 34B, οδηγούμαστε σε συναφείς διαπιστώσεις με εκείνες που είχαν προκύψει με βάση την κατάληξη της ελ. II, 10, η οποία, όπως και το τέλος της ελ. II, 34B, θεωρείται πως αποτελεί τηρουμένων των αναλογιών διακήρυξη της ένταξής του στο

¹⁵¹ Βλ. SULLIVAN, ό.π., σ. 36.

¹⁵² Σύμφωνα με τη HUBBARD, ό.π., σ. 70 ο Βιργίλιος διαθέτει υπεροχή απέναντι στους ποιητές που ακολουθούν, αυτός είναι ο κανόνας στον οποίο ο Προπέρτιος επιθυμεί να θεωρηθεί μέλος.

¹⁵³ Βλ. GARBARINO, ό.π., σ. 138.

βουκολικό πνεύμα¹⁵⁴. Ο Προπέρτιος με έντεχνο τρόπο μεταφέρει τη σύγκριση από τη χαώδη απόσταση που χωρίζει το ηρωικό έπος και τον ομηρικό Βιργίλιο από την ερωτική ελεγεία στο δίλημμα μεταξύ γεωργικού έπους κατά το πρότυπο των Έργων (όχι πια αιτιολογικού-μυθολογικού όπως στην ελ. ΙΙ, 10) και αμιγώς ερωτικού άσματος μέσα στο πλαίσιο του ερωτικού θέματος και με αφορμή τον Βιργίλιο, αξιοποιώντας και τη μνεία του Ησιόδου, προχωρεί ακολούθως στη διάκριση μεταξύ βουκολικού αδιατάρακτου και ανέμελου έρωτα, και ορμητικού ελεγειακού ψυχοφθόρου πάθους.

Ο Προπέρτιος επιχειρεί να φθάσει στον ίδιο προορισμό εκκινώντας από δύο διαφορετικές αφετηρίες και παρέχοντας παράλληλα στον αναγνώστη τη δυνατότητα να προκρίνει όποια ερμηνευτική οπτική επιθυμεί. Ο ηρωικός Βιργίλιος μετριάζεται από τον αντιηρωικό Ησίοδο και έρχεται πλησιέστερα προς τον λάτρη, ζηλωτή και οραματιστή μιας ερωτικής Αρκαδίας Προπέρτιο παρέχοντας ακόμη ένα δείγμα για τη δυνατότητα που διαθέτει ένας τεχνίτης του λόγου να προχωρεί σε ποιητικές καινοτομίες. Παράλληλα, αν ο Ησίοδος αντιπροσωπεύει το υψηλό έπος, ήδη η επιλογή του ως πόλου αντικείμενου στην ερωτική σύνθεση συνιστά *de facto* βήμα προσέγγισης και εξίσωσης των ειδών (και ταυτόχρονα μάλλον υποβάθμισης του ηρωικού έπους), αφού επιτυγχάνεται η πλήρης αποσιώπηση της ηρωικής επικής διάστασης στην ποίηση¹⁵⁵.

Ήδη στον αρχαϊκό ελληνικό κόσμο ο εξάμετρος είχε επεκτείνει τη δικαιοδοσία του πολύ πέρα από την εξιστόρηση ηρωικών πράξεων και ο Ησίοδος αποτελεί το σημείο αναφοράς, όπως έχει σημειωθεί, για μία τέτοια εναλλακτική διεξοδο. Ο όρος «έπος» δύναται να αποδοθεί από πολύ νωρίς

¹⁵⁴ Πβ. HUBBART, ό.π., σ. 114.

¹⁵⁵ Η εγκυρότητα αυτής της υπόθεσης ενισχύεται ακόμη περισσότερο, εφόσον επιχειρείται να τεθεί σε αντιπαλότητα ο Βιργίλιος με τον ίδιο του τον εαυτό. Πβ. το σχόλιο της GARBARINO, ό.π., 135.

σε ένα αφηγηματικό ποίημα που ουσιαστικά χαρακτηρίζεται από τον συνεχή, αδιατάρακτο ρυθμό του, που το διαφοροποιεί από άλλα είδη, και από το γεγονός πως απαγγέλλεται, δεν τραγουδιέται¹⁵⁶. Επισημαίνεται, δηλαδή, εκ νέου από τον αρεσκόμενο στις περί ποιητικής συζητήσεις Προπέρτιο πως προκειμένου για την καταγωγή από υψηλούς λογοτεχνικούς προγόνους δεν είναι ανάγκη να προσφεύγει κανείς στον πατέρα του έπους Όμηρο, αφού υπάρχει προσιτό και φιλικό, συμβατό με τις ελεγειακές αξίες και το ταπεινό ελεγειακό ύφος σημείο αναφοράς, ο εξίσου με τον Όμηρο σεβαστός και παλαιός Ησίοδος, μία ισότιμη της ομηρικής εναλλακτική επική πρόταση¹⁵⁷. Όλοι οι ποιητές (Ησίοδος, Βιργίλιος, νεώτεροι, Προπέρτιος) μετέχουν ισότιμα σε ένα ιερό κοινό, αυτό των θιασωτών των Μουσών¹⁵⁸. Αν τούτο μπορούσε να το εικάσει ή να το υποψιασθεί κανείς στην ελ. II, 10, η μνεία του Ησιόδου στους στ. 77-78 της II, 34B επιτρέπει με μεγαλύτερη ασφάλεια μία παρόμοια προσέγγιση.

Προς το παρόν, όμως, το δίλημμα «υψηλή ποίηση ή

¹⁵⁶ Βλ. GRIMAL, ό.π., σ. 171.

¹⁵⁷ Αυτή την εναλλακτική για το έπος οδό δεν δίστασε, άλλωστε, να ακολουθήσει και ο Καλλίμαχος, συνθέτης και τυπικά επικών ποιημάτων, όπως η *Γαλάτεια* και η *Εκάλη*. Ο Καλλίμαχος, μάλιστα, με τα *Αίτια* του ενέπνευσε τον αλεξανδρινό επικό Απολλώνιο τον Ρόδιο στη σύνθεση των *Αργοναυτικών*. Βλ. NEWMAN, *Augustan Propertius...*, σ. 343. Το έπος δεν είναι απαραίτητο να εξοβελιστεί από τους θιασώτες της αλεξανδρινίζουσας και καλλιμαχίζουσας νεωτερικής σχολής στα «τάρταρα» των ποιητικών ειδών. Και ο Προπέρτιος, άλλωστε, δείχνει με την πρώτη του ελεγεία της *Μονοβίβλου* πόσο η επική παράδοση και ιδιαίτερα αυτή του Ησιόδου είναι σημαντική για το έργο του, βλ. NEWMAN, *Augustan Propertius...*, σ. 347. Για την επισήμανση της χρήσης ομηρικών ή ησιόδειων φράσεων στην πρώτη ελεγεία του Προπερτίου, βλ. Francis CAIRNS, «The Milanion/ Atalanta exemplum...», σσ. 29-33, Πβ. Francis CAIRNS, «Some observations on Propertius 1.1», *CQ new series* XXVI (1974), σ. 109.

¹⁵⁸ Πβ. Peter KNOX, *Ovid's Metamorphoses and the Traditions of Augustan Poetry*, Cambridge 1986, σ. 15.

αβρός στίχος», που μεταφράζεται σε παλινωδία μεταξύ «αιτιολογικής», καλλιμαχικού τύπου ποίησης ή ποίησης κατά τον Ησίοδο από τη μία, και ερωτικής ελεγείας από την άλλη, βρίσκει απάντηση στην απερίφραστη προτίμηση του Προπερτίου στο δεύτερο σκέλος και η απόφασή του αυτή δεν αναδεικνύεται μόνο από την ποιητική πράξη, αλλά έχει προβληθεί και στο επίπεδο μιας προγραμματικής περί των ποιητικών ειδών διακήρυξης. Στον στ. II, 1, 39, για παράδειγμα, ο Προπέρτιος διαδηλώνει την άρνησή του να πραγματευθεί θέματα του μυθολογικού έπους, τον πόλεμο θεών και γιγάντων, θέμα ησιόδαιο και όχι ομηρικό, επομένως όχι *a priori* εξοβελιστέο από την ποίηση ενός μιμητή του Καλλιμάχου και συνεχιστή του Γάλλου¹⁵⁹. Ο Προπέρτιος το εξάγει ως αντικαλλιμαχικό από το θεματολόγιό του στην ελ. II, 1¹⁶⁰ και στις ακόλουθες συνθέσεις το παραλείπει και στην ποιητική πράξη¹⁶¹.

Ο Ούμβρος ποιητής -ίσως όχι απευθείας, αλλά η σύμπτωση των ιδεών σίγουρα είναι ευτυχής- εκείνο που φαίνεται τελικά ότι κληρονομεί από τον Βοιωτό είναι η συναίσθηση, όπως φανερώνει σαφώς η επαναλαμβανόμενη έμφαση του Ησιόδου στον ρόλο και την κλήση των Μουσών, της υπερηφάνειας του Ασκραίου για την ποιητική του δεξιοτεχνία, τη διαρκή υπόμνηση στην ποιητική του κλήση και την εκείθεν εκπορευόμενη αποστολή· ο Προπέρτιος διαθέτει την ίδια με τον Ησίοδο αυτοσυνειδησία ως πρόσωπο και ως ποιητής¹⁶².

¹⁵⁹ Πβ. HUBBARD, ό.π., σ. 112.

¹⁶⁰ Το όνομα του Κυρηναίου αξιοποιείται, προκειμένου να επαναβεβαιωθεί η αποστροφή του Προπερτίου για την επική ποίηση, όπως παρατηρεί για το χωρίο η Ellen GREENE, «Gender Identity and the Elegiac Hero in Propertius 2.1», *Arethusa* 33 (2000), σ. 252.

¹⁶¹ Η άρνηση να πραγματευθεί τη Γιγαντομαχία (II, 1, 39-40) ή η αναβολή της ενασχόλησης με σοβαρά θέματα (III, 9, 47-48) αποτελεί συμβατική συμπεριφορά για τον ελεγειακό Προπέρτιο. Πβ. KNOX, ό.π., σ. 50.

¹⁶² Βλ. G. S. KIRK, «The Structure and Aim of the Theogony»,

Ο Προπέρτιος, λοιπόν, στη συνήθη μέσα στους στίχους του διακειμενική περιπλάνηση, στη διάρκεια της επίμονης διαλεκτικής του με θέμα την ποιητική τέχνη και την αξία των επιμέρους λογοτεχνικών ειδών αξιοποιεί το έργο, αλλά επικαλείται και το όνομα του Ασκραίου ποιητή, προκειμένου να σημειώσει και να στηρίξει την αντιηρωική κατεύθυνση της δικής του ποιητικής συμβολής. Ο Ησίοδος αντιπροσωπεύει για τον Ρωμαίο ελεγειακό μία αντιομηρική-αντιηρωική εκδοχή για τη χρήση του επικού στίχου, μία εναλλακτική οδό για τη σοβαρή ποίηση, μία απόδειξη πως ο σοβαρός στίχος δεν υπηρετεί απαραίτητα το ηρωικό θέμα.

Στο διακειμενικό του ταξίδι στο διδακτικό ή το μυθολογικό έπος της αρχαϊκής Ελλάδας ο Προπέρτιος εκμεταλλεύεται ευφυώς και προσφυώς την καλλιμαχική μεσολάβηση· το αποτέλεσμα είναι η παραμονή του ελεγειακού σε ένα είδος ποίησης που ποτέ δεν απομακρύνεται αισθητά από την πάγια και απαράγραπτη ελεγειακή φιλειρηνική διάθεση· διατηρείται σταθερά η τάση αποστασιοποίησης και διάκρισης του Ούμβρου ποιητή από το έντονο εθνικό κλίμα που είχε την πρόθεση να υμνήσει και να εδραιώσει η αυγούστεια προπαγάνδα. Το πιο σπουδαίο, όμως, επίτευγμα για τον ερωτικό Προπέρτιο είναι η ουσιαστική ανάδειξη και του ερωτικού συνθέματος ως ισότιμου με τα υψηλά είδη της ποίησης, για την οποία μέτρο από όλους παραδεκτό και σεβαστό φαίνεται πως αποτελεί ο Ασκραίος¹⁶³.

Fondation Hardt pour l'étude de l'Antiquité Classique, Entretiens, Tome VII (Hésiode et son influence) 1960, σ. 94.

¹⁶³ Ο Τίβουλλος αποφεύγει να αναφέρει ονομαστικά τον Ησίοδο, αλλά με τρόπο υπαινικτικό όσο και σαφή καθιστά εμφανή την ποιητική κληρονομιά της οποίας γίνεται κύριος και αναμορφωτής. Ο πρώτος από τους σωζόμενους ελεγειακούς δεν γίνεται χωρίς κρίση και διάκριση μιμητής του Έλληνα, αλλά αξιοποιεί με τον πλέον προσφυή τρόπο τα αγροτικά και ποιμενικά μοτίβα, προκειμένου να τα μεταποιήσει αφομοιώνοντάς τα και να οικοδομήσει τον δικό του ποιητικό κόσμο. Η λογοτεχνική πρόταση του Τιβούλλου εκμεταλλεύεται κατά άριστο τρόπο την αγροτική

Αναφορικά με τον Βοιωτό ποιητή της αρχαϊκής περιόδου η μελέτη της ησιόδειας επιβίωσης σε λογοτεχνικά δημιουργήματα που χαρακτηρίζει σε κάθε σημείο τους ο έντονα υποκειμενικός και βιωματικός χαρακτήρας αποτελεί αδιάψευστο τεκμήριο ότι η επίδραση και η πνευματική εμβέλεια του δεν περιορίζεται στα είδη για τα οποία αναγνωρίζεται περισσότερο ή λιγότερο θεματική ή μετρική συνάφεια με τα έργα του, αλλά επεκτείνεται και σε ευρύτερο φάσμα της λογοτεχνικής παραγωγής της χρυσής εποχής της ρωμαϊκής γραμματείας.

ηρεμία του ησιόδειου κόσμου, αλλά επιχειρεί με τόλμη να την ανανεώσει και να την εμπλουτίσει εισάγοντας την ανατρεπτική για την αγροτική γαλήνη παρουσία της γυναίκας. Η θεματική σύζευξη *amor και rura* συνιστά τη λογοτεχνική καινοτομία του Τιβούλλου, που επιδιώκει να καταγράψει την προσωπική του συμβολή στο πεδίο της τέχνης του λόγου χωρίς να παραλείπει να αποτίσει τον οφειλόμενο σεβασμό στον λογοτεχνικό του πρόγονο.

Βιβλιογραφία

- Von ALBRECHT, Michael, *Ιστορία της Ρωμαϊκής Λογοτεχνίας, από τον Ανδρόνικο ως τον Βοήθιο και η σημασία της για τα νεότερα χρόνια*, Τόμος πρώτος, Επιμέλεια: Δ. Ζ. Νικήτας, Ηράκλειο 1997.
- ALESSI, Paul T., «Propertius: *Furor, Ingenium* and *Callimachus*», *Studies in Latin Literature and Roman History V* (Edited by Carl Deroux), *Collection Latomus*, Volume 206, Bruxelles 1989, σσ. 216-232.
- ALFONSI, Luigi, «Dall'ideale dell' «otium» all'ideale della Roma Augustea», *Colloquium Propertianum (secundum)*, Assisi, 9-11 novembre 1979, *Atti*, Assisi 1981, σσ. 81-100.
- ALLEN, Archibald, «Propertius and 'Coan Philetas'», *CQ new series XLVI* (1996), σσ. 308-309.
- ΑΜΠΙΝΤΑΛΑ, Γιαγχιά Μωχάμεντ, *Προπέρτιος και Κυνθία, Διατριβή επί Διδακτορία*, Αθήναι 1978.
- D'ANNA, Giovanni, «Il rapporto di Properzio con Vergilio: una sottile polemica col classicismo augusteo», *Colloquium Propertianum (tertium)*, Assisi, 29-31 maggio 1981, *Atti*, Assisi 1983, σσ. 45-57.
- D'ANNA, Giovanni, «L'evoluzione della poetica properziana», *Bimillenario della morte di Properzio*, *Atti del Convegno Internazionale di Studi Properziani*, Roma-Assisi, 21-26 maggio 1985, Assisi 1986, σσ. 53-74.
- BAKER, R. J., «*Miles annosus*: the Military Motif in Propertius», *Latomus XXVII* (1968), σσ. 322-349.
- BAKER, R. J., «Propertius III 1,1-6 again. Intimations of immortality?», *Mnemosyne XXI* (1968), σσ. 35-39.
- BAYET, Jean, «Les premières «Georgiques» de Virgile (39-37 avant J.-CHR.)», *RPh* (Troisième série) IV (56e de la collection) 1930, σσ. 128-150.
- BERG, William, *Early Virgil*, London 1974.
- BOUCHER, Jean-Paul, *Études sur Properce, Problèmes d'inspiration et d'art*, Paris 1965.
- BUTLER, H. E. and BARBER, E. A., *The Elegies of Propertius*, Hildesheim 1964.

- CAIRNS, Francis, «Some observations on Propertius 1.1», *CQ* new séries XXVI (1974), σσ. 94-110.
- CAIRNS, Francis, «The Milanion/ Atalanta *exemplum* in Propertius, 1.1: *videre feras* (12) and Greek Models», *Hommages à Jozeph Veremans* (édités par Freddy Decreus et Carl Deroux), *Collection Latomus*, volume 193, Bruxelles 1986, σσ. 29-38.
- CAMERON, Alan, «The first edition of Ovid's *Amores*», *CQ* 18 (1968), σσ. 319-333.
- CAMPS, W. A., *Propertius Elegies Book II*, Cambridge 1967.
- CARIER, Constance-BOVIE, Palmer, *The Poems of Propertius*, Bloomington 1963.
- CONNOLLY, Joy, «Asymptotes of Pleasure: Thoughts on the Nature of Roman Erotic Elegy», *Arethusa* 33.1 (2000), σσ. 71-98.
- ΓΡΟΛΛΙΟΥ, Κωνσταντίνου, *Οράτιος, Οι Ωδές βιβλίο 1, ερμηνευτική έκδοση*, Αθήνα 1986.
- DIMUNDO, Rosalba, *L'elegia allo specchio, Studi sul I libro degli Amores di Ovidio*, Bari 2000.
- DUFF, J. Whight - DUFF, A. M. (ed.), *A Literary History of Rome, From the Origins to the Close of the Golden Age*, London - New York 1960².
- FANTAZZI, Charles, «Virgilian pastoral and Roman love poetry», *AJPh* LXXXVII (1966), σσ. 171-191.
- FROST, Christopher Powell, «Propertius 3.3.45-46: Don't go near the water», *AJPh* 112 (1991), σσ. 251-259.
- GALINSKY, Karl, «The Triumph Theme in the Augustan Elegy», *WS* 82 (1969), σσ. 75-107.
- GARBARINO, Giovanna, «Epiloghi properziani: le elegie di chiusura dei primi tre libri», *Colloquium Propertianum (tertium)*, Assisi, 29-30 maggio 1981, *Atti*, Assisi 1983, σσ. 117-148.
- GRIFFIN, Jasper, *Virgil*, Oxford - New York (Oxford University Press) 1986.
- GRIMAL, Pierre, *Virgile ou la seconde naissance de Rome*, Paris 1985.
- GRIMAL, Pierre, *Ο έρωτας στην αρχαία Ρώμη, Μετάφραση Νίκου Μ. Τσαγκά*, Αθήνα 1990.

- GUILLEMIN, A., «L'élément humain dans l'élegie latine», *RÉL* XVIII (1940), σσ. 95-111.
- HARMON, Daniel P., «The Poet's Initiation and the Sacerdotal Imagery of Propertius 3.1-5», *Studies in Latin Literature and Roman History I* (Edited by Carl Deroux), *Collection Latomus*, Volume 164, Bruxelles 1979, σσ. 317-334.
- HELM, Rudolf, *Propertius Gedichte*, Berlin 1965.
- HENDRY, Michael, «Three propertian puns», *CQ new series* XLVII (1997), σσ. 599-603.
- HERNÁNDEZ, Arturo Álvarez, *La poética de Propertius (Autobiografía artística del 'Calimaco romano')*, Accademia Propertiana del Subasio, Assisi 1997.
- HIGHET, Gilbert, *Poets in a Landscape*, London 1999².
- HOPKINSON, N., *A Hellenistic Poetry*, Oxford 1988.
- HUBBARD, Margaret, *Propertius*, London 1974.
- JOCELYN, Henry David, «Propertius and archaic latin poetry», *Bimillennarium della morte di Propertio, Atti del Convegno Internazionale di Studi Propertiani, Roma-Assisi, 21-26 maggio 1985*, Assisi 1986, σσ. 105-136.
- KENNEDY, Duncan F., *The arts of love, Five studies in the discourse of roman love elegy*, Cambridge 1993.
- KENNEY, E. J. - CLAUSEN, W. V., *Ιστορία της Λατινικής Λογοτεχνίας, Μετάφραση Θ. Πίκουλα, Α. Σίδερη-Τόλια, Επιμέλεια Α. Στεφανή, Αθήνα 1999²*.
- KIRK, G. S., «The Structure and Aim of the Theogony», *Fondation Hardt pour l'étude de l'Antiquité Classique, Entretiens*, Tome VII (Hésiode et son influence) 1960, σσ. 61-107.
- KNOX, Peter, *Ovid's Metamorphoses and the Traditions of Augustan Poetry*, Cambridge 1986.
- LA PENNA, Antonio, «Esiado nella cultura e nella poesia di Virgilio», *Fondation Hardt pour l'étude de l'Antiquité Classique, Entretiens*, Tome VII (Hésiode et son influence) 1960, σσ. 215-270.
- LEE, Guy -LYNE, Oliver, *Propertius, The Poems*, Oxford 1994.
- LEE, M. Owen, *Death and rebirth in Virgil's Arcadia*, State University of New York 1989.
- LUCK, Georg, *The Latin Love Elegy*, London 1959.

- LYNE, R.O.A.M., *The Latin Love Poets, From Catullus to Horace*, Oxford 1980.
- MORGAN, Kathleen, *Ovid's art of imitation*, Leiden 1977.
- NETHERCUT, William R., «Propertius: Elegy 2.10», *SO XLVII* (1972), σσ. 79-94.
- NEWMAN, J. K., *Augustus and the New Poetry, Collection Latomus*, vol. LXXXVIII, Bruxelles - Berchem 1967.
- NEWMAN, John Kevin, *Augustan Propertius, The Recapitulation of a Genre*, Hildesheim - Zürich - New York 1997.
- ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, Τάσος, *Puella formosa, Το γυναικείο κάλλος στον Κάτουλλο και τους Ρωμαίους ελεγειακούς*, Αθήνα 1994.
- PAGANELLI, D., *Properce, Élégies*, Paris 1970.
- ΠΑΓΩΝΑΡΗ-ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Φ., *Καλλιμάχου, Επιγράμματα*, Αθήνα 1997.
- PAPANGHELIS, Theodore D., *Propertius: a hellenistic poet on love and death*, Cambridge - London - New York - New Rochelle - Melbourne - Sydney 1987.
- ΠΑΠΑΓΓΕΛΗΣ, Θεόδωρος Δ., *Η Ποιητική των Ρωμαίων «Νεωτέρων», Προϋποθέσεις και Προεκτάσεις*, Αθήνα 1994.
- ΠΑΠΑΓΓΕΛΗΣ, Θεόδωρος Δ., *Από τη βουκολική ευτοπία στην πολιτική ουτοπία, Μια μελέτη των Εκλογών του Βιργιλίου*, Αθήνα 1995.
- PAPANGHELIS, Theodore D., «Eros Pastoral and Profane: on Love in Virgil's *Eclogues*», στο Susana Morton BRAUND and Roland MAYER, *amor: roma, Love & Latin Literature, Eleven Essays (and One Poem) by Former Research Students*, Cambridge 1999, σσ. 44-59.
- PARATORE, Ettore, «Gli atteggiamenti politici di Propertio», *Bimillenario della morte di Propertio, Atti del Convegno Internazionale di Studi Properziani, Roma-Assisi, 21-26 maggio 1985*, Assisi 1986, σσ. 75-94.
- PASOLI, Elio, «Poesia d' amore e «metapoesia»: aspetti della modernità di Propertio», *Colloquium Properzianum (I), Assisi, 26-28 marzo 1976, Atti*, Assisi 1977, σσ. 101-102.
- QUINN, Kenneth, *Horace, The Odes*, Hong Kong 1984 (Reprinted with corrections, First published 1980).
- ROSS, David O., *Virgil's Elements, Physics and Poetry in The*

Georgics, Princeton - New Jersey 1987.

SHARPLES, R. W., *Stoics, epicureans and skeptics-An Introduction to Hellenistic Philosophy*, London and New York.

SHARROCK, Alison, «Constructing Characters in Propertius», *Arethusa* 33 (2000), σσ. 263-284.

STAHL, Hans-Peter, *Propertius 'Love' and 'War'*, Berkeley - Los Angeles - London 1985.

SULLIVAN, J. P., *Propertius: A Critical Introduction*, Cambridge - London - New York - Melbourne 1976.

VEYNE, Paul, *L'Élégie érotique romaine, L'amour, la poésie et l'occident*, Paris 1983.

WARDEN, John, *Fallax opus: Poet and Reader in the Elegies of Propertius*, Toronto - Buffalo - London 1980.

WHEELER, Arthur Leslie, «Erotic Teaching in Roman Elegy and the Greek Sources. Part II», *CPh* VI (1911), σσ. 56-77.

WHITAKER, Richard, *Myth ad Personal Experience in Roman Love-Elegy, A Study in Poetic Technique*, Göttingen 1983.

WILLIAMS, Gordon, *Tradition and Originality in Roman Poetry*, Oxford 1968.

WILLIAMS, Gordon, *The Third Book of Horace's Odes*, Oxford 1969.

WILLIAMS, Gordon, *The Nature of Roman Poetry*, London - Oxford - New York 1970.

WOOLLEY, Alan, «The structure of Propertius book III», *BICS* 14 (1967), σσ. 80-83.

Résumé

Vaios K. Vaiopoulos

Un Béotien dans la poésie de Rome augustéenne

Que les *Géorgiques* de Virgile sont composés sous l'influence d'Hésiode est une vérité qu'amplement acceptent les exégètes modernes, mais l'étude des poètes de l'*aetas augustea* révèle que l'influence du poète grec ne concerne pas que la poésie épique. Properce introduit souvent dans ses vers une dialectique qui a comme sujet l'art poétique et la valeur des genres poétiques. Dans cet esprit il mentionne le nom et se réfère souvent à l'oeuvre d'Hésiode, pour qu'il puisse noter la disposition antihéroïque de ses produits poétiques, de la poésie élégiaque. Pour le poète romain Hésiode représente le monde «antihomérique», une humeur pacifique qui est loin de l'esprit national qu'exigeait la propagande augustéenne. Pour Properce le poète d'Ascre indique une direction poétique pour l'*ἔπος* qui se différencie du *versus durus* des poèmes homériques, un *exemplum* respectable pour ceux qui veulent composer en hexamètres mais en même temps rester loin des thèmes héroïques. La direction poétique que propose Hésiode constate un modèle de l'orientation littéraire que Properce choisit; la *fama* du poète ancien offre un *exemplum* de la *laus* que le romain espère obtenir par ses contemporains et surtout par la postérité.